

OSMANLI PEDAGOJİSİNDE RUH VE BEDENİN İNŞASI: AHMET MİTHAT EFENDİ'NİN 'ÇOCUK MELEKAT-I UZVİYE VE RUHİYESİ' ADLI ESERİNDE KARAKTER EĞİTİMİ

Dr. Ali Yalçın
aliylcnn77@gmail.com
ORCID: 0000-0001-8421-3924

Araştırma Makalesi

Geliş Tarihi: 30.09.2024

Revize Tarihi: 28.10.2024

Kabul Tarihi: 31.12.2024

Atf Bilgisi: Yalçın, A. (2024). Osmanlı pedagojisinde ruh ve beden inşası: Ahmet Mithat Efendi'nin 'Çocuk Melekat-ı Uzviye ve Ruhıyesi' adlı eserinde karakter eğitimi. *Ahi Bilge Eğitim Dergisi (ABED)*, 5(2), 153-172.

ÖZ

Ahmet Mithat Efendi'nin "*Çocuk Melekat-ı Uzviye ve Ruhıyesi*" adlı eseri, Osmanlı pedagojisinde beden ve ruhun (fizyolojik ve psikolojik) inşasına dair önemli bilgiler içermektedir. Bu bağlamda Ahmet Mithat'ın eğitim hakkındaki fikirleri, Batı'dan gelen yeni eğitim yaklaşımlarını Osmanlı kültürüne uyarlama çabasının eleştirel bir yansıması olarak görülebilir. Bu araştırmanın temel amacı, Ahmet Mithat Efendi'nin karakter eğitimi (terbiye, ahlak, değer, vicdan) hakkındaki düşüncelerini tespit etmek ve günümüzün modern eğitim sistemine bazı öneriler sunmaktır. Bu bağlamda çalışma, nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesine göre tasarlanmıştır. Eserdeki bilgiler içerik analizi tekniğiyle çözümlenmiştir. Bunun neticesinde, karakterin oluşumu ve terbiye, ahlak eğitimi, değerler ve vicdan gelişimi olmak üzere dört kategori ortaya çıkmıştır. Araştırmanın bulgularına göre Ahmet Mithat, çocukların sadece akademik açıdan değil; ahlaki, ruhsal ve bedensel yönlerden de dengeli bir şekilde eğitilmesi gerektiğini savunmuş; çevrenin, toplumsal etmenlerin ve eğitimin bireylerin karakter gelişiminde belirleyici olduğunu vurgulamıştır. Karakter eğitiminin sadece sözle değil, somut davranışlarla örneklenmesi gerektiğini belirten Ahmet Mithat, ahlaki değerlerin bireylerin içsel rehberliği olan vicdan ile pekiştirilmesine dikkat çekmiştir. Eserde, bireylerin topluma faydalı olarak yetiştirilmesi temel hedef olarak belirlenmiştir. Bu yaklaşım hem Osmanlı pedagojisinde hem de günümüz eğitim sistemlerinde önemli bir ilke olarak kabul edilmektedir. Ahmet Mithat Efendi, karakter ve ahlaki gelişimi toplumsal bir sorumluluk olarak görerek ruhen, beden ve sosyal olarak insanı bütüncül bir bakış açısıyla değerlendirmeye çalışan ve modern eğitime ışık tutan evrensel ilkeleri benimsemiştir. Bu eser, çocukların eğitimine dair sunduğu yararlı bilgilerle Osmanlı dönemi ve çağdaş eğitim sistemleri için değerli bir kaynak niteliği taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler: Ahmet mithat efendi, karakter eğitimi, ahlak, değerler, vicdan.

THE BUILDING OF SOUL AND BODY IN OTTOMAN PEDAGOGY: CHARACTER EDUCATION IN AHMET MITHAT EFENDI'S 'ÇOCUK MELEKAT-I UZVİYE VE RUHİYESİ'

ABSTRACT

Ahmet Mithat Efendi's "*Çocuk Melekat-ı Uzviye ve Ruhıyesi*" contains important information on the building of body and soul (physiology and psychology) in Ottoman pedagogy. In this context, Ahmet Mithat's ideas on education can be seen as a critical reflection of his effort to adapt new educational approaches from the West to Ottoman culture. The main purpose of this study is to identify Ahmet Mithat Efendi's thoughts on character education (manners, morality, values, conscience) and to offer some suggestions to today's modern education system. In this context, the study was designed according to document analysis, one of the qualitative research methods. The information in the work was analyzed with the content analysis technique. As a result, four themes emerged: character formation and upbringing, moral education, values and conscience development. According to the findings, Ahmet Mithat argued that children should be educated not only academically but also morally, spiritually and physically in a balanced way; he emphasized that the environment, social factors and education are decisive in the character development of individuals. Stating that character education should be exemplified not only by words but also by concrete behaviors, Ahmet Mithat drew attention to the reinforcement of moral values by conscience, the inner guidance of individuals. In the work, raising individuals to be beneficial to society is set as the main goal, and this understanding is accepted as an important principle both in Ottoman pedagogy and in today's education systems. In conclusion, Ahmet Mithat Efendi, seeing character and moral development as a social responsibility, put forward universal principles that shed light on modern education by trying to evaluate human beings spiritually, physically and socially from a holistic perspective. This work is a valuable resource for both Ottoman and contemporary education systems with the useful information it provides on the education of children.

Keywords: Ahmet mithat efendi, character education, morality, values, conscience.

Giriş

19. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu, Batı ile artan etkileşimi sonucunda kapsamlı bir modernleşme sürecine girmiştir. Bu süreç, yalnızca siyasi ve ekonomik yapıda değil, toplumsal kurumlarda da köklü değişimlere yol açmıştır. Özellikle eğitim alanında yapılan reformlar, toplumsal kimliğin şekillendirilmesinde ve bireyin yeniden inşasında önemli bir şekilde rol oynamıştır. Eğitimin modernleşmesi, Osmanlı aydınları tarafından bir medeniyet projesi olarak görülmüş, bu bağlamda bireylerin fiziksel, ruhsal ve ahlaki gelişimi üzerinde duran pedagojik yaklaşımlar geliştirilmiştir (Albayrak, 2010). Ahmet Mithat Efendi gibi dönemin önde gelen entelektüelleri, bu süreçte önemli rol oynayarak, Osmanlı toplumunda eğitimin sadece bilgi aktarımı olarak değil; aynı zamanda ahlaki eğitimin ve karakter eğitiminin de temel unsuru olduğunu belirtmişlerdir (Akyüz, 2021). Ahmet Mithat Efendi'nin 1899 yılında kaleme aldığı "*Çocuk Melekat-ı Uzviye ve Ruhiyesi*" adlı eseri, çocuğun bedensel ve ruhsal (fizyolojik ve psikolojik) gelişimini bir bütün olarak ele alan ve karakter eğitiminin temel unsurlarını Osmanlı toplumunun değerleriyle harmanlayan önemli bir çalışma olduğu söylenebilir. Bu eser, çocuğun ahlaki terbiyesinin yanı sıra fiziksel sağlığının ve psikolojik gelişiminin de ne kadar önemli olduğunu vurgulamaktadır. Ahmet Mithat, çocukların sadece iyi birer birey olmalarını değil, aynı zamanda Osmanlı toplumunun modernleşme sürecinde kendine has değerlerini koruyarak, kültürel bir köprü vazifesi görmelerini de hedeflemiştir. Bu bakış açısıyla eser, Batı'nın eğitim modelleriyle geleneksel Osmanlı değerlerini bir araya getiren bir sentez niteliği taşımaktadır (Ahmet Mithat, 2016; Baydar, 1954; Banarlı, 2001).

Karakter eğitimi, bireylerin etik değerler, ahlaki ilkeler ve erdemler çerçevesinde gelişimini kapsayan bir süreçtir. Bu süreç, yalnızca akademik ve mesleki başarıya odaklanmakla kalmaz, aynı zamanda bireylerin toplumsal sorumluluklarını ve ahlaki bilinci de pekiştirilmeye çalışılır. Dolayısıyla bu gelişim sürecinde dürüstlük, adalet, sorumluluk, saygı, öz denetim, hoşgörü ve empati gibi temel değerlerin öğretilmesi beklenilir (Kirschenbaum, 1995). Antik Yunan kökenli olan "*karakter*" kelimesi, "*ayrı edici işaret*" anlamına gelirken günümüzde kişinin ahlaki merkezini ifade eden bir kavram olarak kullanılır. Karakterin bireysel olduğu kadar toplumsal bir boyutu da vardır (Shields ve Bredemeier, 2005). Davis (2003), karakteri bir bireyin ahlaken doğru olanı yapma kapasitesine dayanan bir özellik olarak tanımlar. Bu kapasite, cesaret ve dürüstlük gibi erdemlerin sistematik bir şekilde bir araya getirilmesiyle gelişir. Karakter, bireyin ahlaki tercihlerine bağlı bir "*mizaç*" olarak görülür ve kişilik özellikleriyle şekillenir (Kupperman, 2005). Karakter, üç temel unsurdan oluşur: ahlaki bilgi, ahlaki duygu ve ahlaki davranış (Lickona, 1991). İyi karakter, bu üç unsurun uyumlu bir şekilde bir araya gelmesiyle ortaya çıkar. Erken çocukluk dönemi, karakter gelişimi açısından kritik bir dönemdir, çünkü bu dönemde fiziksel ve duygusal gelişim hızlı bir şekilde ilerler ve birey, sosyal ve kültürel çevreyle etkileşimler yoluyla kimlik ve karakter kazanmaya başlamaktadır. Bronfenbrenner (1979), karakter gelişimini çocuğun çevresiyle olan etkileşimlerinin bir sonucu olarak görürken, Freud ve Erikson gibi diğer teorisyenler, çocukluk dönemi deneyimlerinin karakter üzerindeki belirleyici etkisine dikkat çekmektedir. Karakter gelişimi aile, okul, akran grupları, medya ve toplum gibi çeşitli faktörlerden etkilenir. Bu süreçte öğretmenler, etik becerileri destekleyen etkinliklerle çocukların ahlaki gelişimine katkı sağlar (Narvaez, Bock, Endicott ve Lies, 2004). Ayrıca, Albert Bandura'nın sosyal bilişsel kuramına göre çocuklar, çevrelerindeki rol modellerin davranışlarını gözlemleyerek karakterlerini geliştirirler (Bandura, 1989). Bu süreç, erken yaşlarda başlayan sosyal, duygusal ve bilişsel yeteneklerin gelişimiyle yakından ilişkilidir. Ayrıca, okul öncesi eğitim programlarının çocukların ahlaki gelişim ve akademik başarıları üzerinde olumlu etkileri olduğu görülmüştür (Berkowitz ve Bier, 2004; Johnson, 2006). Sonuç olarak karakter eğitimi, bireyin sosyal çevresiyle olan etkileşimleri sonucunda gelişen ve toplumsal normlarla uyumlu bir kişilik inşa etmesini sağlayan önemli bir süreçtir. Bu çalışmayla Ahmet Mithat Efendi'nin karakter eğitimine yönelik görüş ve düşüncelerinin modern eğitim anlayışlarıyla mukayesi yapılmış olup orijinalliyi bakımından araştırmanın önemli olduğu söylenebilir. Özellikle çocuğun fiziksel ve ruhsal gelişimini nasıl bir bütünlük içinde değerlendirdiği (Saygılı, 2007), modernleşme sürecinde toplumsal ahlakın ve kültürel kimliğin korunması bağlamında çocuk eğitimine dair geliştirdiği pedagojik yaklaşımların neler olduğunu belirlemek; günümüzde bireylerin karakter gelişimini anlaşılır kılmaya öncülük edecek bazı görüş ve düşüncelere sahip olduğu görülmektedir. Ayrıca, eserdeki karakter eğitimi yaklaşımı, Osmanlı'daki eğitim reformları ve toplumsal dönüşüm bağlamında değerlendirildiğinde, Ahmet Mithat'ın eserinin, çocuk terbiyesine ilişkin geleneksel ve modern yaklaşımları nasıl bir araya

getirdiğini anlamak açısından da dikkate değer olduğu görüşü hâkimdir. Ancak bu eserde yer alan karakter eğitimi anlayışı, günümüz eğitim sistemleriyle kıyaslandığında ne ölçüde etkin ve işlevsel bilgiler sunduğu sorusu hâlâ yeterince tartışılmamış ve incelenmemiştir. Ayrıca, eserin sunduğu pedagojik yaklaşımlar, Osmanlı toplumunun modernleşme sürecinde eğitim ve toplumsal kimlik inşasında nasıl bir rol oynadığını belirlemek açısından detaylı bir incelemeye ihtiyaç duyulduğu görülmektedir. Bu açıklamalardan hareketle ilgili literatür incelendiğinde, Ahmet Mithat Efendi'nin, çocuk eğitimine dair görüşleri, eğitim anlayışı, Batı eleştirisi, düşünce ve fikirleri, felsefi görüşü, eserlerinde Dini ve toplumsal temalar, Osmanlı'da' modernleşme savunucusu ve çağdaş eğitim yaklaşımları gibi konular üzerinde çalışmaların olduğu görülmektedir (Atakan, 2018; Aydın ve Çağın, 2022; Coşkun, 2006; Çaylı, 2019; Koç, 2009; Uğurcan, 1987; Şentürk ve Aktaş, 2014; Şentürk, 2010). Bunların dışında, erken çocuklukta değer eğitimi, karakter eğitimi, bireylerin karakter eğitimi algıları, karakter eğitim programları, ahlaki karakter ve eğitimi, edebi eserlerde karakter eğitimi, çocuk edebiyatında karakter (Bilgen, 2019; Doğan, 2001; Doğanemur, 2019; Sapsağlam, 2023; Şimşek, 2018; Özdemir ve İdi Tulumcu, 2017; Öztürkcan, 2021; Kaymakcan ve Meydan, 2012; Karatay, 2011; Karataş, 2014; Yılmaz, 2021) isimli bazı çalışmaların da literatüre kazandırıldığı görülmektedir.

Osmanlı'da modernleşme sürecinde eğitim, yalnızca akademik bilgi aktarımıyla sınırlı kalmamış; aynı zamanda bireylerin toplumsal ve ahlaki değerlerle donatılmasında da merkezi bir rol oynamıştır. Bu bağlamda Ahmet Mithat Efendi'nin eseri üzerinden, Osmanlı toplumunda çocuk eğitimine verilen önemi, karakter inşasının bireyin kimlik kazanımındaki etkilerini ve modern eğitim anlayışlarının temellerinin anlaşılmasına katkı sağlayabilir. Aynı zamanda, eser aracılığıyla beden ve ruh bütünlüğüne dayalı bir eğitim yaklaşımının, Osmanlı pedagojisinde nasıl uygulandığını ve bu yaklaşımın günümüzdeki eğitim modelleriyle karşılaştırıldığında hangi yönlerinin ön plana çıktığını analiz etmek, modern eğitimin temellerine dair yeni bakış açıları kazandırabilir. Bu çalışmayı önemli kılan faktör, hem Osmanlı dönemine hem de günümüz eğitim sistemine yönelik önemli çıkarımlar sunabilecek nitelikte olmasıdır. Ahmet Mithat Efendi'nin bu eserindeki karakter eğitimi yaklaşımı, günümüzde çocukların değer eğitimi ve ahlaki gelişimi için bir kaynak olarak değerlendirilebilir. Bu eser, karakter eğitiminin tarihsel süreçte nasıl değiştiğini anlamamıza katkı sağlarken, geçmiş ile günümüz arasında pedagojik bir bağ kurulmasına da yardımcı olmaktadır. Sonuç olarak bu çalışma, karakter eğitiminin anlaşılmasını sağlamak ve pedagojik yaklaşımların tarihsel önemini aydınlatacak kadar bilgi sunmayı hedeflemiştir. Bu çerçevede, Ahmet Mithat Efendi'nin eserindeki karakter eğitimi anlayışının, günümüz eğitim sistemleriyle benzerlik ve farklılıklarını incelemek, hem akademik açıdan hem de literatüre katkı sunması noktasından büyük önem taşımaktadır. Bu açıklamalar ışığında araştırmanın amacı, Ahmet Mithat Efendi'nin "*Çocuk Melekat-ı Uzviye ve Ruhiyesi*" adlı eserinde karakter eğitimi (karakterin oluşumu ve terbiye, ahlak, değer, vicdan) nasıl bir yaklaşımla ele aldığını tespit etmek ve bu yaklaşımlar ışığında modern eğitim sistemine yönelik öneriler yapmayı amaçlamaktadır. Çalışma, eserde yer alan pedagojik öğretilerin analizini yaparak, günümüz eğitim sisteminde karakter, ahlak ve değer eğitimi ile vicdan gelişimi hakkında öneriler sunmayı hedeflemektedir.

Yöntem

Araştırmanın Modeli

Ahmet Mithat Efendi'nin eserinde karakter eğitime yönelik olgu ve olaylara odaklanan bu çalışma, bir nitel araştırma yöntemine göre yürütülmüştür. Bu bağlamda Ahmet Mithat Efendi'nin "*Çocuk Melekat-ı Uzviye ve Ruhiyesi*" adlı eseri, doküman incelemesi yöntemiyle çözümlenmiştir. Doküman incelemesi, yazılı materyallerin sistematik bir şekilde incelenmesi ve değerlendirilmesi anlamına gelmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2021). Bu yöntemin seçilme nedeni, Ahmet Mithat Efendi'nin eseri, tarihsel bir kaynak olduğu için doğrudan yazılı kaynaklara dayanmaktadır. Dolayısıyla bu durum araştırmacıya zaman ve maliyet açısından verimli bir inceleme süreci sunmaktadır. Ayrıca tarihsel dokümanlar, geçmişle günümüz arasında bağlantılar kurma ve dönemler arasında karşılaştırmalar yapmak konusunda etkilidir. Bu açıdan düşünüldüğünde doküman incelemesi, tarihsel belgeleri inceleme ve yorumlama konusunda avantajlı bir yöntemdir. Bu sayede eserin içeriği, bağlamsal olarak analiz edilerek dönemin eğitim anlayışı hakkında daha iyi bilgiler sağlayabilecek konumda olduğu için seçilmiştir. Bu bağlamda eser, içeriğindeki karakter eğitime yönelik unsurların

(karakterin oluşumu ve terbiye, ahlak, değerler, vicdan) belirlenmesi amacıyla ele alınmış ve bu unsurlar tematik olarak sınıflandırılmıştır.

Verilerin Toplanması ve Analizi

Bu araştırmanın temel veri kaynağı Ahmet Mithat Efendi tarafından 1899 yılında yazılmış olan ve dergâh yayınevi tarafından 2016 yılında günümüz Türkçesine çevrilen "*Çocuk Melekat-ı Uzviye ve Ruhîyesi*" isimli eseri temel doküman olarak kullanılmıştır. Bu kitabın erişimine elektronik ortamda pdf şeklinde ilk önce ulaşılmış ve daha sonra içeriği analize hazır bir duruma getirilmiştir. İlk önce veri hazırlama sürecinde, metin okunarak özetlenmiş ve önemli kavramlar belirlenmiştir. Daha sonra metinler üzerinde satır satır inceleme yapılmış ve araştırmanın amacına uygun bir şekilde işlemler gerçekleştirilmiştir. Dolayısıyla verilerin sistemli, kodlayıcı ve tematik bir duruma getirmek amacıyla içerik analizi tekniği uygulanmıştır (Strauss ve Corbin, 1998). Bu analiz tekniğinde, ilk önce eserin içeriği karakter eğitiminin özellikleri, ilkeleri ve içeriği ile ilgili mevcut olan bilgiler ışığında devam edilmiş ve daha sonra karakter eğitiminin temel ilkeleri göz önünde bulundurularak (Lickona, 1996), eserin içeriğinden veriler elde edilmeye başlanmış ve daha sonra bu veriler düzenlenerek anlamlı bir duruma getirilmiştir. Son olarak karakterin oluşumu ve terbiye, ahlak, değer ve vicdan gelişimi isimli kategorilere dönüştürülmüştür. Bu kategoriler altında cümle olarak betimleyici bilgiler sunulmuş ve yorumlanmıştır. Nihayetinde elde edilen bu veriler, karakter eğitimi temel alınarak yorumlanmıştır. Patton (2002) nitel veri analizinde, kodlama ve kategori sonrası betimleyici yorumların teorik çerçeve ile desteklenmesinin önemini belirtmiştir.

Geçerlik ve Güvenirlik

Araştırmanın planlama aşamasında ve doküman analizi sürecinde, karakter eğitimi alanında iki alan uzmanına danışılmıştır. İlk olarak eserin içeriğindeki bilgilerin karakter eğitimiyle uyumu konusunda tartışılmış ve daha sonra karakter eğitimi bağlamında ahlak, değer ve vicdan ekseninde elde edilen kodların ve açıklamaların doğruluğu ve uyumu üzerinde tartışılmıştır. Daha sonra uzman görüşleri kapsamında içeriğe uygun olmayan bilgiler kapsam dışı bırakılmış ve analiz edilen bilgiler üzerinde uzlaşa sağlandıktan sonra verilerin sunumuna karar verilmiştir. Bu süreç, verilerin doğruluğunu ve analizin uygunluğunu değerlendirmek amacıyla gerçekleştirilmiştir. Böylece araştırmacının yorumlarının yanıltıcı olma riski en aza indirilmiş ve veriler amaca uygun bir şekilde yorumlanmıştır. Araştırmada elde edilen veriler, kategoriler kapsamında detaylı olarak açıklanmıştır. Bu yaklaşım, başka araştırmacıların aynı yöntemi kullanarak benzer sonuçlara ulaşabilmesini kolaylaştırmakta ve araştırmanın dış geçerliğini artırmaktadır. Kodlama süreci, sistematik ve açık bir şekilde gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın geçerlik ve güvenirliliği, doküman incelemesi ve içerik analizi gibi sistematik ve ayrıntılı analiz teknikleri ile desteklenmiştir. İç geçerlik, uzman görüşleri ve veri kaynaklarından yapılan alıntılarla güçlendirilmiştir. Dış geçerlik ise ayrıntılı betimlemeler ve yoğun veri aktarımı ile desteklenmeye çalışılmıştır.

Araştırma Etiği

Bu çalışmada "Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi" kapsamında uyulması gereken tüm kurallara uyulmuştur. Yönergenin ikinci bölümü olan "Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiğine Aykırı Eylemler" başlığı altında belirtilen eylemlerden hiçbiri gerçekleştirilmemiştir.

Bulgular

Bu bölümde, öncelikle Ahmet Mithat Efendi'nin "*Çocuk Melekat-ı Uzviye ve Ruhîyesi*" adlı eseri hakkında kısa bir tanıtım yapılmıştır. Ardından, yazarın eğitim felsefesi ve pedagojiye bakış açısı ele alınmıştır. Son olarak, eserinde karakter eğitime yönelik tespit edilen bilgilere yer verilmiş ve bu bilgiler yorumlanmıştır. Ahmet Mithat Efendi'nin "*Çocuk Melekat-ı Uzviye ve Ruhîyesi*" adlı eserinde karakter eğitimi, çocukların ahlaki değerlerle donatılması ve toplum için yararlı bireyler olarak yetiştirilmesi üzerine odaklanmıştır. Eser, sadece akademik bilgi aktarmaktan ziyade, çocukların

ahlaki gelişimini, kişilik özelliklerini ve sosyal becerilerini geliştirmeyi amaçlayan bir eğitim yaklaşımını benimsemektedir. Ahmet Mithat Efendi, bu eserinde çocukların hem bedensel hem de ruhsal gelişimlerini dengeli bir şekilde ele alarak, bütüncül bir eğitim anlayışı ortaya koymuştur. Aslında bu eser, dönemin pedagojik anlayışını yansıtırken, aynı zamanda modern eğitim bilimine ait temel bilgileri de içinde barındırır. Ayrıca dönemin çağdaş eğitimcileriyle de benzer görüşlere sahip olması da dikkat çekicidir (Yıldırım ve Yılmaz, 2023). Ahmet Mithat Efendi'nin bu çalışması, Osmanlı toplumunda çocuk yetiştirme ve eğitimi konularında yararlı bir kaynak olarak kabul edilebilir.

Ahmet Mithat Efendi'nin eğitim felsefesi, çocukların çok yönlü gelişimini merkeze aldığı görülmektedir. Ona göre eğitim, sadece bilgi aktarmaktan ibaret olmamalı, aynı zamanda çocuğun ahlaki, ruhsal ve bedensel gelişimini de desteklemelidir. Ahmet Mithat, çocukların zihinsel gelişimlerinin yanı sıra ahlaki değerlerle donatılması gerektiğini savunur (Ahmet Mithat, 2016). Bu yaklaşım, çocuğu sadece bir birey olarak değil, aynı zamanda toplumun geleceğini şekillendirecek bir unsur olarak görmektedir. Bu yüzden, çocuğun iyi bir insan ve iyi bir vatandaş olarak yetiştirilmesi büyük bir önem taşıdığı söylenebilir.

Ahmet Mithat Efendi, dönemin Osmanlı pedagojisinin toplumun ihtiyaçlarına cevap veremediğini ifade etmiştir. Ayrıca eğitim sürecinde öğretmen ve materyallerin yeterli olmaması en çok eleştirilen konular arasında sayılabilir (Ahmet Mithat, 2016). Ahmet Mithat Efendi "*Çocuk Melekat-ı Uzviye ve Ruhîyesi*" eserinde, çocukların doğuştan getirdikleri yeteneklerin (melekeler) doğru bir şekilde yönlendirilmesi gerektiğini belirtir. Ona göre eğitimin amacı, çocuğun doğal yeteneklerini geliştirmek ve bu yetenekleri toplumun yararına kullanmasını sağlamaktır. Ayrıca kendisi, toplumsal sorunların üstesinde gelebilecek en önemli kurumun, eğitim olduğunu dile getirmiştir (Ahmet Mithat, 2016).

Ahmet Mithat Efendi, *Melekat-ı Uzviye* (Fizyolojik) eserinin bölümünde, çocukların fiziksel sağlığının korunması ve geliştirilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Sağlıklı bir beden, sağlıklı bir ruhun temelidir. Bu nedenle eserinde çocukların bedensel gelişimleri için doğru beslenme, hijyen ve fiziksel aktiviteler gibi konulara değinmiştir. *Melekat-ı Ruhîye* (Psikolojik) ise çocuğun ruhsal gelişimi, onun ahlaki ve duygusal yönlerinin gelişimi ile doğrudan ilişkilidir. Ahmet Mithat Efendi, çocukların dürüstlük, merhamet, sorumluluk gibi ahlaki değerlerle yetiştirilmesi gerektiğini savunur. Ayrıca, ruhsal gelişim için eğitimin çocuğun kişiliğini desteklemesi, onu özgüvenli ve topluma faydalı bir birey haline getirmesi gerektiğini belirtmiştir (Ahmet Mithat, 2016). Ahmet Mithat Efendi'nin *Çocuk Melekat-ı Uzviye ve Ruhîyesi* adlı eserinde karakterin oluşumu ve terbiye, ahlak eğitimi, değerler ve vicdan gelişimi hakkında şu bilgilere yer vermiştir.

Karakterin Oluşumu ve Terbiye

Ahmet Mithat Efendi'nin "*Çocuk Melekat-ı Uzviye ve Ruhîyesi*" adlı eserinde karakter eğitime yönelik dikkat çekici şu açıklamalar yapmıştır. "*Çocuk anasından doğduğu zaman ne iyi ne kötü hiçbir şeye malik değildir. Havass-ı hams nasıl ki sıfır derecesinde olup bilahere bi't-tedric tekemmül ediyorsa havass-ı ruhiyesi de öyledir*" (Ahmet Mithat, 2016, s. 162). Ahmet Mithat Efendi'nin "*Çocuk Melekat-ı Uzviye ve Ruhîyesi*" adlı eserindeki bu alıntı, karakter eğitimi açısından oldukça önemli bilgilere sahip olduğu görülmektedir. Ahmet Mithat, çocuğun doğuştan iyi ya da kötü herhangi bir özellik taşımadığını, yani insanın ahlaki bir boş levha (tabula rasa) olarak dünyaya geldiğini vurgulamaktadır. Bu düşünce, insanın karakterinin sonradan şekillendiği fikrini desteklemekte olup, bireyin çevresel, toplumsal ve eğitsel etkilerle geliştiğini savunan yaklaşımlarla örtüşmektedir. Ahmet Mithat'ın "*havass-ı hams*" ve "*havass-ı ruhiyesi*" ifadesiyle çocuğun fizyolojik ve psikolojik duyarlarının doğumda henüz gelişmemiş olduğunu ve zamanla tedricen olgunlaştığını ifade etmektedir. Bu durum, karakter eğitimi açısından, çocuğun ahlaki ve etik duyarlarının da zamanla ve uygun bir eğitimle geliştirilebileceğini göstermektedir. Özellikle çocuğun zihinsel ve ruhsal kapasitelerinin olgunlaşmasının bir süreç olduğunu belirtmesi, karakter eğitiminin uzun vadeli, sabırlı ve sistematik bir çaba gerektirdiğini ortaya koymaktadır. Karakter eğitimi sadece belirli bir döneme has bir süreç değildir. Ahmet Mithat, duyarların yavaş yavaş geliştiğini belirterek, çocuğun eğitsel ve

ahlaki olgunluğa erişiminin de zaman içinde gerçekleşeceğini vurgular. Bu süreçte sabırlı ve sürekli bir eğitimin gerekli olduğunu belirtmektedir. Ahmet Mithat, bireyin ahlaki ve etik değerlerinin aile, toplum ve eğitimle inşa edildiğini ifade etmektedir. Sonuç olarak, Ahmet Mithat'ın bu açıklaması, çocuğun karakter gelişiminin eğitim yoluyla şekillendiğini ve bu sürecin biyolojik ve ruhsal gelişimiyle paralel olduğunu göstermektedir. Eğitimin sadece bilgi vermek değil, aynı zamanda bireyin ahlaki ve etik gelişimini de sağlamak amacıyla yapılması gerektiğini ortaya koyan bir bakış açısını temsil etmektedir.

Ahmet Mithat Efendinin eserinde karakter eğitimi ile ilgili bir başka açıklaması şöyledir: "Çocuk yeni doğduğu zaman ahlak cihetinden bir beyaz sahifedir. Onun üzerine her ne yazılacaksa sonra yazılacaktır" (Ahmet Mithat, 2016, s. 162). Burada karakterin doğuştan gelmediği, sonradan kazanıldığı vurgulanıyor. Dolayısıyla ona göre ahlak ve değerlerin bireyin çevresi, deneyimleri ve eğitimiyle şekillendiği anlatılmaktadır.

Ahmet Mithat Efendi eserinde, "Çocuğun yalnız terbiye-i ahlakiyesi değil zaten inbisat-ı zekaiyesi dahi içinde büyüdüğü mahalle ve o mahal ahalisinin ahvaline o kadar vabestedir ki zekâyla ahlakın surf suret-i tabiiyesini gösterebilmek hemen de muhaldir" (Ahmet Mithat, 2016, s. 150) isimli bu alıntıda anlaşıldığı üzere karakter ve ahlak üzerindeki en büyük etkinin, çocuğun yetiştiği çevre ve özellikle aile tarafından şekillendiğini ifade etmiştir. Burada çocuğun zekâ gelişiminin dahi içinde yaşadığı mahalle ve oradaki insanlar tarafından belirlendiğini belirtmesi son derece önemlidir. Bu düşünce, karakterin gelişiminin sadece doğuştan gelen bir özellik olmadığını, çocuğun içinde bulunduğu sosyal çevre ve kültürel ortamın da etkili olduğunu göstermektedir. Ahmet Mithat, ebeveynlerin çocuğun ahlaki terbiyesi üzerindeki rolünü vurgulamaktadır. "Eğer çocuk müşfik bir validenin ve bir hâkim pederin tesirat-ı mürebbiyaneleri altında büyümezse..." (Ahmet Mithat, 2016) açıklaması, anne ve babanın şefkat ve bilgiyle dolu rehberliklerinin, çocuğun ahlaki gelişiminde vazgeçilmez olduğunu ortaya koymaktadır. İyi ahlaka sahip bir çevrede büyüyen çocukların ahlaklı olma eğiliminde olduğu, kötü bir çevrede büyüyen çocukların ise kötü ahlaka sahip olabileceği düşüncesi, sosyal öğrenme teorisiyle paralellik gösterir. Bu bağlamda Ahmet Mithat aileyi, sosyal çevre ve karakter oluşumunda belirleyici bir unsur olarak görmektedir.

Ahmet Mithat Efendi eserinde "Eğer çocuk müşfik bir validenin ve bir hâkim pederin tesirat-ı mürebbiyaneleri altında büyümezse, hüsn-i ahlak hususunda mahrum olarak büyümesi kaçınılmazdır" (Ahmet Mithat, 2016, s. 162), isimli açıklamaya göre Ahmet Mithat, bir çocuğun ahlaki gelişiminin, ebeveynlerin rehberliği ve terbiyesinin doğrudan bir sonucu olduğunu vurgular. Ahmet Mithat, ebeveynlerin çocuk üzerindeki eğitici etkisini merkeze almaktadır. "müşfik bir valide" (şefkatli bir anne) ve "hâkim bir peder" (otoriter bir baba) terimleriyle, çocuk üzerinde hem duygusal hem de ahlaki yönlendirme sağlamanın önemine değinmiştir. Annenin şefkati, çocuğun duygusal gelişimini beslerken, babanın otoritesi disiplin, sınırlar ve sorumluluk duygusunun gelişimini sağlamaktadır. Bu ikili rehberlik olmadan, çocuğun "hüsn-i ahlak" (iyi ahlak) açısından mahrum kalması, yani ahlaki değerleri geliştirememesi ihtimalini göstermektedir. "Tesirat-ı mürebbiyaneler" (terbiye edici etkiler) açıklamasıyla karakter eğitiminin bir yönlendirme ve eğitime süreci olduğuna işaret edilmektedir. Yani çocuğun ahlaki gelişimi tesadüfen oluşmaz; ebeveynlerin aktif ve bilinçli bir şekilde çocuğa rehberlik etmeleri gerekir. Burada terbiye, disiplin ve ahlaki değerlerin doğrudan çocuğa aktarılmasının gerekli olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır. Eğer çocuk, bu iki temel kaynaktan, yani anne-babanın rehberliğinden mahrum kalırsa, ahlaki eksikliklerle büyüyeceği ifade edilmektedir. Bu düşünce, karakter eğitiminin bireysel bir çabanın ötesinde, toplumun en küçük birimi olan aileden başladığını destekler niteliktedir. Sonuç olarak, Ahmet Mithat Efendi'nin bu açıklaması, karakter eğitiminde aile içindeki rollerin önemini açıkça ortaya koymuştur.

"İyi soydan olan çocuk aglebi hüsn-i ahlak sahibi olur. Çünkü kundağa girdiği günden beri kucaklarında yaşayıp büyüdüğü zevattan daima hüsnüyata temayül ve kubhiyata nefret misalini görür. Kötü soydan olan çocuk ise aglebi su-i ahlak sahibi olur" (Ahmet Mithat, 2016, s. 162). Ahmet Mithat'ın eserindeki bu alıntıdan anlaşıldığı üzere ahlakın ve karakterin bir nevi "soyaçekim" yoluyla aktarıldığını da ifade etmiştir. İyi bir ailede büyüyen çocuğun, ailesinden aldığı olumlu davranış örnekleri sayesinde iyi ahlaklı olacağını, kötü bir ailede büyüyen çocuğun ise kötü ahlaklı olma

eğiliminde olduğunu savunur. "İyi soydan olan çocuk aplebi hüsn-i ahlak sahibi olur" ifadesiyle, çocuğun karakterinin, ailesinin ahlaki yapısı tarafından şekillendiğini belirtmiştir. Bu görüş, modern psikolojide aile içi sosyalleşme ve rol modellerin karakter gelişimindeki önemine benzer bir yaklaşımla aynıdır. Kötü ahlaka sahip bir çevrede büyüyen çocukların, çevresinde gördükleri olumsuz davranışları (öfke, kibir, açgözlülük, yalan gibi) içselleştirip kendi karakterlerini bu doğrultuda geliştirdikleri ifade edilmektedir. Ahmet Mithat'ın bu görüşü, karakterin çevresel etkilerle nasıl şekillendiğini ve çocuğun çevresindeki bireylerden aldığı davranış modellerinin önemini vurgulamaktadır.

"Zira kucaklarında büyüdüğü zevattan hep su-i ahlak numunesi alır. Bunlarda gördüğü gazap, kibir, tamah, kizb, hudakarlık, vesaire numunelerle kendi cibilletini teşkil eyler" (Ahmet Mithat, 2016, s. 162-163). Bu alıntılardan anlaşıldığı üzere çocuğun karakterini şekillendiren en önemli etkenlerden birinin, büyüdüğü çevre ve ailesel etkiler olduğu belirtilmektedir. İyi bir çevrede yetişen çocuklar, erdemli davranışlar kazanırken, olumsuz çevrelerde büyüyenler kötü davranışlar edinebilir. Ahmet Mithat, çocuğun doğuştan iyi ya da kötü bir karaktere sahip olmadığını açıkça belirtmektedir. İlk alıntıda, "Çocuk anasından doğduğu zaman ne iyi ne kötü hiçbir şeye malik değildir" ifadesiyle, çocuğun ahlaki açıdan "boş bir sayfa" olduğunu vurgular. Bu durum, çocuğun doğduktan sonra çevresi ve deneyimleriyle şekillendiği görüşünü desteklemektedir. Ahmet Mithat, çocuğun ruhsal duyularının (havass-ı ruhiyesinin) tıpkı beş duyusu gibi zamanla geliştiğini belirtir ve ahlakın sonradan kazanıldığını belirtmiştir. Bu açıdan bakıldığında, karakterin sadece doğuştan bir özellik olmadığı, bireyin yaşadığı çevre, aldığı eğitim ve sosyal deneyimlerle şekillendiği sonucuna varılmaktadır.

Sonuç olarak, Ahmet Mithat Efendi'nin metinlerinde, karakter gelişimi ve ahlaki terbiyenin birbirine paralel bir süreç olduğu görülmektedir. Karakter sadece doğuştan gelen bir özellik olmayıp, çevre, eğitim, deneyimler ve sosyal ilişkiler aracılığıyla biçimlenir. Aile, bu sürecin en önemli aktörlerinden biridir; ebeveynler ve çevresel faktörler, çocuğun karakterini ve ahlaki değerlerini şekillendirir. Dolayısıyla, çocuğun ahlaki terbiyesi, aynı zamanda karakterinin de şekillendiği bir süreçtir. Bu süreçte eğitim, kültürel faktörler ve çevresel etkiler, bireyin nihai kişiliğini ve toplumsal kimliğini belirleyen ana unsurlar olarak öne çıkar. Ahmet Mithat'ın bu yaklaşımı, çocuğun doğuştan "boş bir levha" olduğu ve toplumun, ailenin ve eğitimin bu levhayı doldurduğu fikrine dayanan klasik görüşlerle uyum içinde olduğu söylenebilir (Locke, 2020).

Ahlak Eğitimi

Ahmet Mithat Efendi'ye göre ahlak eğitimi, "Çocuğa ahlak dersini kavlen vermenin hiçbir faydası yoktur. Bu dersi asıl fiilen vermelidir. Şöyle yapma ayıptır! Şöyle yap ki iyidir" deyip de ana baba kendileri bu emir ve nehye riayet etmeyecek olurlarsa çocuk o emir ve nehyin ne kıymeti olduğunu bilmez" (Ahmet Mithat, 2016, s. 152) şeklinde ifade etmiştir. Burada çocukların ahlak eğitiminde sadece sözlü uyarılarla değil, davranışlarla da örnek olunması gerektiğini vurgulanmaktadır. Çocukların soyut ahlaki kavramları anlamak yerine, çevrelerinde gördükleri somut davranışları model aldıkları fikri üzerine kuruludur. Bu görüş, modern eğitim ve psikoloji yaklaşımlarında da büyük ölçüde desteklenen bir ilkedir; zira çocuklar, gelişim süreçlerinde taklit yoluyla öğrenirler ve en etkili öğrenme biçimlerinden biri de çevreyi gözlemlemektir. Ahmet Mithat Efendinin eserinde ahlak eğitimine yönelik bir başka örnek ise şöyledir:

"Çocukta gerek hoşnutluk ve gerek na-hoşnutluk suretinde ilk tecelli eden tesirat bu tetebbuun üssü'l-esasını teşkil eder. Ana baba en evvel çocuktaki tesirat-ı hoşnudaneyi nazar-ı dikkate almayıp tesirat-ı na-hoşnudaneyi menden onu terbiyeye başlarlar. Olur olmaz şeyler için haykıran ve ağlayan çocuğu çin-i cebinle, sert sözlerle tehdit ederler" (Ahmet Mithat, 2016, s. 152).

Ahmet Mithat Efendi'nin bu ifadesi, çocukların ilk deneyimlediği duygusal tepkilerin (hoşnutluk ve hoşnutsuzluk) ebeveynlerin dikkat etmesi gereken temel noktalar olduğunu vurgulamıştır. Çocukların dünyaya geldikten sonraki ilk sosyal ve duygusal etkileşimleri, olumlu

(hoşnutluk) ve olumsuz (na-hoşnutluk) duyguların ortaya çıkmasıyla başlar. Bu tür duygusal tepkiler, çocukların çevreleriyle olan ilişkilerinde önemli ipuçları sunmaktadır. Ahmet Mithat, ebeveynlerin özellikle bu duygusal tepkilere nasıl yaklaştığının, çocuğun eğitimi ve terbiyesi üzerindeki etkisini ele almaktadır.

Ahmet Mithat Efendi "*Çocuk Melekat-ı Uzviye ve Ruhîyesi*" adlı eserinde, "*Elhasıl insan bu âleme gelirken ahlakını beraber getirmiyor. Belki bir terbiye tesiriyle gerek hüsn-i ahlakı ve gerek su-i ahlakı bu dünyada iktisap ediyor*" (Ahmet Mithat, 2016, s. 150) şeklinde ahlak eğitimine dair bu açıklamalardan anlaşıldığı üzere ahlakın doğuştan gelmediği, ebeveynlerin eğitimiyle iyi ahlaka sahip olduğu vurgulanmaktadır. Dolayısıyla ahlaki eğitimin, uygulamalı ve örnek teşkil eden davranışlarla verilmesi gerektiği ifade edilmiştir. Ayrıca çocukların iyi bir ahlaka sahip olmaları için düşündürücü bazı sualler de açıklanmıştır. Şöyleki "*Eğer çocuk müşfik bir validenin ve bir hâkim pederin tesirat-ı mürebbiyaneleri altında perveriş bulmayarak kendi başına büyüyecek olursa hüsn-i ahlak hususunda ne kadar mahrum olarak büyümüş olacağı asıl o zaman görülür*" (Ahmet Mithat, 2016, s. 151). Eserde ahlak eğitimi ile ilgili bir başka örnek alıntı da şöyledir:

"İnsana ulüv-i ahlakı (yüksek ahlak) öğretecek olan şey, gerek kendi tecarib ve tettebbu, gerek velilerinin hep o tecarib ve tettebbua mebni bulunan muamelat-ı hasenesidir. Zaten elimizde bulunan kavaid-i ahlakiye, umum nev'iyet-i beşeriyenin beş altı bin senelik tecaribinin neticesidir" (Ahmet Mithat, 156). "*Hüsn ve su-i ahlakın kesbi olduğunu hükümden ayırlamamaktadırlar*" (Ahmet Mithat, 2016, s. 150).

Bu açıklamalardan anlaşıldığı üzere insan tabiatının ahlak kurallarını öğrenmeye yatkın olduğu ancak bu kurallara aykırı davranma eğiliminin de var olduğu vurgulanmaktadır. Bu nedenle doğru karakter eğitimi verilmesi büyük önem taşımaktadır. Ahmet Mithat efendinin ahlak eğitimine yönelik bir başka açıklaması da şu şekildedir "*Çocuk her şeyden, herkesten bir ahlak dersi alacak ve bu her şey ve herkesin çocuğa vereceği ahlak dersleri dahi bittabii mütenakız ve mütehalif düşecektir*" (Ahmet Mithat, 2016, s. 151). Ahmet Mithat, çocuğun sosyal ve ahlaki dünyasını şekillendiren çok sayıda faktörün bir arada olduğunu kabul etmektedir. Çocuk, ailesinden, arkadaşlarından, öğretmenlerinden, medyadan ve genel olarak toplumsal normlardan etkilenir. Ancak bu farklı kaynaklar, her zaman uyumlu ve tutarlı bir ahlak anlayışı sunmaz. Bir kişi veya çevre, bir davranışı doğru kabul ederken, bir diğeri bunu yanlış olarak değerlendirebilir. Bu durum, çocuğun ahlaki gelişiminde karmaşık bir sürecin işlendiğine dikkat çekmektedir.

"Yalnız bir çocuk olsun büyümüş olan her ehl-i dikkat tecrübe etmiştir ki çocuk herhangi bir sebepten dolayı ağlayıp haykırmaktayken pederi bir sert surat ve bir dik sedayla onu tekdi edecek olsa çocuk birden bire korkup susar. İşte terbiyenin ilk tohumu bu korkudur. Ana baba ve bahusus baba çocuğun bu havf-ı tabiisinden hüsn-i istifadeye muktedirseler terbiye emrinde pek büyük muvaffakiyetlere namzettirler. Zira terbiyenin esası amal-i haseneyi yapmaktan evvel ef'al-i kabihayı yapmamaktır. Çocuk evvela bu ef'al-i kabihayı cezadan korktuğu için yapmaz. Hâlbuki yavaş yavaş cezadan nefret onu mucip olan ef'ale intikal ederek badema ceza mütalaası olmaksızın dahi fena işlerden nefret etmeye başlar (Ahmet Mithat, 2016, s. 153).

Ahlak eğitimine yönelik bu bilgiler genel olarak değerlendirildiğinde, çocuk eğitiminde disiplinin ve korkunun rolü üzerine dikkat çekici bilgiler sunmaktadır. Ahmet Mithat'a göre, çocukların eğitiminde ilk adım, onların kötü davranışlardan kaçınmalarını sağlamaktır. Burada vurgulanan en önemli unsur, çocuğun başlangıçta cezadan korkarak yanlış davranışlardan uzak durmasıdır. Ancak bu davranış modeli, zamanla içselleştirilen bir ahlak anlayışına dönüşür. Cezaya maruz kalmaktan korkarak gelişen bu tutum, ilerleyen süreçte dışsal bir baskıya ihtiyaç duyulmaksızın kötü davranışlara karşı bir nefret veya tikslenme duygusuna dönüşür. Modern eğitim yaklaşımları açısından düşünüldüğünde, bu yaklaşım davranışçı teorilerle paralellik göstermektedir (Kazdin, 1978). Ödül ve ceza yoluyla öğrenme süreçlerine vurgu yapan Davranışçılık akımında, bireyin çevresel uyaranlara verdiği tepkiler üzerinden öğrenme gerçekleşir. İlk etapta cezadan korkma davranışı, bir dışsal motivasyon aracıdır. Ancak eğitim süreci ilerledikçe çocuk, kötü davranışların yanlış olduğuna dair içsel bir farkındalık geliştirir ve bu da ceza ya da dışsal bir yaptırım olmaksızın doğru davranışları sergilemeye başlamasına yol açar (Pavlov, 1927). Burada ahlaki gelişim teorileri açısından da

değerlendirme yapılabilir; çocuk ilk olarak cezadan kaçınmak amacıyla kötü davranışlardan uzak dururken, zamanla içselleştirilmiş ahlaki normlar geliştirmeye başlar. Sonuç olarak, Ahmet Mithat efendinin çocukların ahlaki davranışları üzerine söylemiş olduğu bu cümlelerden anlaşıldığı gibi disiplinin ve eğitimin ilk aşamalarında korku ve cezanın rolünü kabul etmekle birlikte, nihai amacın içsel motivasyonla kötü davranışlardan kaçınan bir birey yetiştirmek olduğunu ifade etmektedir. Ancak modern eğitim yaklaşımlarında, korku yerine pozitif disiplin ve modelleme gibi yöntemlerle bu sürecin daha sağlıklı bir şekilde yönetilmesi gerektiği vurgulanmaktadır.

Değerler

Ahmet Mithat Efendi "*Çocuk Melekat-ı Uzviye ve Ruhîyesi*" adlı eserinde çocukların temel ahlaki değerlere sahip olmalarında etkili bazı konulara değinmiştir. Bunlar incelendiğinde, günümüz eğitim sisteminde öğretilen değerler eğitimi kapsamında olduğu görülmektedir. Her ne kadar tam olarak günümüz modern karakter, değer ve ahlak eğitimi içerikleriyle tam uyuşmasa da yine de dikkat çekici bilgilere yer vermiştir. Örneğin: "*Çocuklarda ihtisat-ı ahlakiyenin mebdei utanmaktır. Ama korkusuz utanmak*" (Ahmet Mithat, 2016, s. 154). Ahmet Mithat'ın bu cümlesi, "*ih̄tisat-ı ahlakiye*" (ahlaki hisler) ifadesi, ahlakın duygusal boyutunu vurgularken, "*mebdei utanmaktır*" (başlangıcı utanmaktır) ifadesi, ahlaki farkındalığın bir biçimde kişinin utanç duygusuyla başladığını belirtir. Ancak bu utanma, "*korkusuz utanmak*" şeklinde nitelendirilmiştir. Bu vurgu, çocukların ahlaki gelişiminde, yanlış davranışlardan dolayı içsel bir sorumluluk duygusuyla utanmaları gerektiğini, fakat bu utanmanın korkuya ya da baskıya dayalı bir utanç olmaması gerektiğini ifade etmektedir. Yani ahlak, korkuya değil, bilinçli bir özdenetime ve sorumluluk hissine dayanmalıdır. Bu yaklaşım, çocukların ahlaki değerleri içselleştirerek, otorite korkusundan bağımsız olarak doğru davranışlar sergilemelerini amaçlar. Ahmet Mithat'ın değerler ile ilgili bir başka örneği de şöyledir:

"Onlarda numunesini gördüğü hilm, tevazu, kanaat, merhamet, iffet, çalışkanlık vesaireyi kendisi dahi ilk ihtisat-ı nihîyesine katar. Bunları kendine cibillet-i asliye addeder. Kötü soydan olan çocuk dahi aglebi su-i ahlak sahibi olur. Zira kucaklarında büyüdüğü zevattan hep su-i ahlak numunesi alır. Bunlarda gördüğü gazap, kibir, tamah, kizb, hudakarlık teşkil etmektedir" (Ahmet Mithat, 2016, s. 162-163).

Ahmet Mithat'ın bu cümlesi, çocukların ahlaki gelişiminde çevresel etkilerin önemine dikkat çekmektedir. Çocuklar, büyüdükleri çevrede gördükleri olumlu veya olumsuz davranışları içselleştirir ve kişiliklerinin bir parçası haline getirirler. Metinde "*hilm, tevazu, kanaat, merhamet, iffet, çalışkanlık*" gibi olumlu değerlerin, çocukların ilk ahlaki hislerine dâhil olabileceği vurgulanır. Çocuklar bu erdemleri doğal yapılarının bir parçası olarak görmeye başlarlar. Ancak, "*kötü soydan olan çocuk*" ifadesi, çocukların olumsuz bir çevrede yetiştiğinde, genellikle kötü ahlaklı olma olasılığının daha yüksek olduğuna işaret etmektedir. Bu durumda çocuk, öfke, kibir, açgözlülük, yalan ve ikiyüzlülük gibi olumsuz davranışları model alır ve bunları ahlakının bir parçası haline getirebilir. Ahmet Mithat, ahlaki gelişimin hem olumlu hem de olumsuz örneklerden derin şekilde etkilendiğini ifade ederek, çevrenin çocuğun ahlaki karakteri üzerindeki rolüne dikkat çekmektedir. Ahmet Mithat Efendi eserinde şöyle bir başka örnek vermektedir: "*Binaenaleyh bir kabahat yapmaya davranır davranmaz validesinin yalnız bir bakışı o kabahati terk ettirebileceği gibi iyilik yapmaya hazırlanır hazırlanmaz validesinin bir tebessümü o iyiliği derhal yaptıracaktır"* (Ahmet Mithat, 2016, s. 155). Ahmet Mithat'ın bu cümlesi incelendiğinde, çocukların davranışlarının ebeveynlerinin tepkilerine ne kadar duyarlı olduğunu vurgular. Özellikle anne figürü üzerinden verilen örnek, çocukların ahlaki eğilimlerinin ve davranışlarının anne tarafından gösterilen en basit duygusal tepkilerle bile şekillenebileceğini ifade etmektedir. "*Validesinin yalnız bir bakışı" çocuğun yanlış bir davranıştan vazgeçmesine neden olabileceği gibi, "bir tebessümü" de çocuğu iyilik yapmaya teşvik etmektedir"* (Ahmet Mithat, 2016, s. 155). Bu durum, çocukların ebeveynlerinin onay ve red işaretlerine ne kadar hassas olduğunu ve bu işaretlerin onların ahlaki davranışlarını yönlendirmede ne kadar etkili olabileceğini göstermektedir. Ahmet Mithat burada, ebeveynlerin çocuk yetiştirirken sözden ziyade davranış ve duygusal tepkilerle de ahlaki eğitim verebileceğine dikkat çekmektedir. Eserinde yine bir başka örnekte "*iyilik yapmak, kötülük yapmamak, tok gözlü olmak, dürüst olmak, doğru sözlü olmak*" gibi değerlere değindiği görülmektedir. Bu değerler eserinde şu cümlelerin içinde geçmektedir:

“Çocuk ahlakın her dersini yarılarında büyüdüğü kimselerden alır. Fakat her şeyin derecesini süsleterek alır. Hatta birçok tecrübeler üzerine katiyen iddia ederiz ki çocuk iyi ahlak dersini kimden alırsa onunla iyi ahlaklı ve fena ahlak dersini kimden alırsa onunla fena ahlaklı gibi muamele etmektedir. Yalan dersini anasından almışsa anasına yalan söyler de sıdk dersini almış olduğu babasına yalan söylemez. Tok gözlülük dersini babasından almışsa kendi elindeki eşyayı babası alıp kendi gözleri önünde başka çocuklara hediye etmek isteyince hiç muhalefet etmez. Anasından böyle bir ders almamışsa mümkün değil bu tok gözlülüğü arasına göstermez” (Ahmet Mithat, 2016, s. 164).

Ahmet Mithat'ın bu cümlesi irdelendiğinde, çocukların ahlaki gelişiminde ebeveynlerin ve çevresindeki yetişkinlerin rolüne değinmiştir. Çocuklar, ahlak derslerini çevrelerindeki kişilerden alır ve bu kişilerle olan ilişkilerinde bu öğrendikleri ahlaki tutumlara göre davranırlar. Yani, çocuk kimden hangi ahlaki dersi aldıysa, o kişiye karşı aynı şekilde davranır. Örneğin, annesinden yalan söylemeyi öğrenen bir çocuk, annesine yalan söylerken, doğruluğu babasından öğrendiği için babasına karşı yalan söylemekten kaçınır. Aynı şekilde, tok gözlülük gibi bir değeri babasından öğrenen bir çocuk, babasının elindeki eşyaları başka çocuklara vermesine itiraz etmezken, annesinden bu dersi almamışsa aynı davranışı göstermeyebilir. Bu durumdan anlaşıldığı gibi çocukların ahlaki eğitiminin sadece sözlerden değil, model aldıkları davranışlardan da şekillendiğini vurgulamıştır. Çocuklar, iyi ya da kötü her tür ahlaki dersi çevrelerinden aldıkları gibi, bu öğrendiklerini bireylerle olan ilişkilerinde farklı şekillerde uygulayabilirler. Ahmet Mithat, burada ahlak eğitiminin birebir yaşantı ve deneyimle öğrenildiğini, soyut ahlaki kurallardan çok, çevresindeki kişilerin tutum ve davranışlarının çocuklar üzerindeki etkisini vurguladığını ifade etmiştir. Ahmet Mithat Efendi "*Çocuk Melekat-ı Uzviye ve Ruhiyesi*" adlı eserinde değerler ile ilgili olarak kabul edilen adalet değerine ilişkin bazı içeriklere yer vermiştir. Bu içerikler şöyledir:

“Çocuğun kudret-i muhakemesi için bir nokta-i nazar daha açılır. O ise başka çocukların birbirine edecekleri muamelat hakkındaki muhakemesidir. Bir çocuğun diğerine taarruz ettiğini gördü. Taarruz gören mukabele ederse mukabeleye duçar olanın hırpalanmasına acımayacak. Bir çocuk diğerine taarruz etti de taarruz duçar olan çocuk ona mukabele edemedi. Bila-şüphe buna acıyacak. O çocuğun intikamını kendisi almak gayretine düşecek. Zira onda hissül'-adalet dahi uyanmıştır. Bu yoldaki müşahadat altı yedi yaşlarındaki çocuğa mahsustur. Bunlar üzerinde acale-i fikir ve it'ab-ı zihin ede ede başkaları tarafından kendi hakkında vukuunu istemediği muamelatın kendi tarafından dahi başkaları hakkında vaki olmaması lüzumunu mutlaka anlayacaktır. İşte hüsn-i ahlak budur ama ulüvv-i ahlak yine bu değildir. Hiçbir taraftan havf ve ricaya müstenid olmaksızın iyi adam olmaktan ibaret bulunan ulüvv-i ahlaki insanlardan pek azı pek çok tecarib ve tettebbu ile ancak iktisap edebilmektedir” (Ahmet Mithat, 2016, s. 156).

Ahmet Mithat'ın eserindeki bu bilgiler değerlendirildiğinde, çocukların ahlaki muhakeme yetisinin gelişimini ve adalet duygusunun nasıl ortaya çıktığını ele alır. Çocuklar, başkaları arasındaki etkileşimleri gözlemleyerek adalet kavramını anlamaya başlarlar. Örneğin, bir çocuğun diğerine saldırdığı ve karşılık alamadığı bir durumda, çocuklar saldırıya uğrayanın haksızlığa uğradığını fark eder ve bu adaletsizliğe karşı empati geliştirir. Böylece, çocukların adalet duygusu, kendi gözlemleri ve deneyimleri ile şekillenir. Ahmet Mithat, bu gözlemlerin özellikle 6-7 yaşlarındaki çocuklarda belirgin olduğunu ifade etmesi dikkat çekicidir. Çocuk, başkalarının kendisine yapmasını istemediği şeyleri başkalarına da yapmaması gerektiğini anlamaya başlar ve bu anlayış, ahlakın temelini oluşturur. Ancak bu durum sadece "*hüsn-i ahlak*"tır, yani temel ahlak kurallarıdır. Ahmet Mithat, burada bir ayrım yaparak, "*ulüvv-i ahlak*" kavramını tanıtır. Ulüvv-i ahlak, korku ya da beklentilerden bağımsız olarak, kişinin sadece iyi olmayı seçmesiyle oluşan daha yüce bir ahlak seviyesidir. Bu yüksek ahlaki düzeye ulaşmanın zorluğunu vurgulayan Ahmet Mithat, çocukların ahlaki gelişiminin temellerini gözlem, empati ve adalet duygusu üzerine inşa ederken, en yüce ahlaki seviyeye ulaşmanın daha karmaşık ve zor bir süreç olduğunu savunmaktadır.

“Ahmet Mithat Efendi, eserinde toplumsal değerlerin uzun yıllar boyunca biriken deneyimlerle oluştuğu ve bireylere bu değerlerin aktarılması gerektiğini dile getirmiştir. Örneğin eserinde konuyla ilgili olarak şunları izah etmiştir: "*Ulüvv-i ahlak, hiçbir taraftan havf ve ricaya müstenid olmaksızın iyi adam olmaktan ibarettir, ama bu ancak pek çok tecrübe ve tettebbu ile*

kazanılabilir" "Zaten elimizde bulunan kavaid-i ahlakiye umum nev'iyet-i beşeriyenin beş altı bin senelik tecrübenin neticesidir" (Ahmet Mithat, 2016, s. 156). Bu cümle genel olarak incelendiğinde, ahlakın yüceliği ve iyi insan olmanın, dış etkenlere (korku ya da umut) dayanmadığı, aksine bireyin kendi içsel gelişimi ve deneyimlerinin bir sonucu olduğu vurgulanıyor. Ahlaki mükemmellik, kişisel deneyim ve araştırmalarla kazanılan bir erdem olarak tanımlanıyor. Ayrıca, ahlaki kuralların, insanlığın binlerce yıllık kolektif tecrübelerinden damıtılmış bir birikim olduğu ifade ediliyor. Bu bakış açısı, ahlaki değerlerin tarihsel süreç içinde değiştiğini ve bireyin bunları özümseyerek geliştirdiğini ortaya koymaktadır.

Ahmet Mithat Efendi, eserinde değerlere yönelik belirttiği bir başka ifade şöyledir: "Hiçbir taraftan havf ve ricaya müstenid olmaksızın iyi adam olmaktan ibaret bulunan ulüvv-i ahlakı insanlardan pek azı pek çok tecarib ve tettebbu ile ancak iktisap edebilmektedir" (Ahmet Mithat, 2016). Bu cümlede, "ülüvv-i ahlak" yani yüksek ahlak anlayışının, bireylerin korku veya umuttan bağımsız olarak, gerçek bir içsel çaba ile elde edilebileceği vurgulanmıştır. Yüksek ahlakın yalnızca birkaç insan tarafından, çok sayıda deneyim ve araştırma ile kazanılabildiğini belirterek, bu erdemın zorluğu ifade edilmiştir. Böylece, ahlaki değerlerin basit bir şekilde kazanılmadığı, aksine derin bir öz disiplin ve sürekli çaba gerektirdiği mesajı öne çıkmaktadır. Bu durum, ahlaki gelişimin bir süreç olduğunu ve bireyin kendi deneyimlerine dayanarak bu değeri içselleştirmesi gerektiği söylenebilir. Dolayısıyla erdemli bir karakterin, insanın doğasında olmadığını ve ancak uzun deneyimler sonucu kazanılabileceği görüşü benimsediği ortaya çıkmaktadır.

Vicdan Gelişimi

Ahmet Mithat Efendi eserinde vicdan gelişimi ile ilgili olarak şunları belirtmiştir: "Psikologların verdikleri tafsilat-ı dura-durdan anlaşılabilmesine göre "vicdan" demek bir işte "taammüd" husule getiren şey demektir. İsterseniz buna "niyet" dahi deyiniz (Ahmet Mithat, 2016, s. 111). Ahmet Mithat Efendi'nin yukarıdaki ifadesi, vicdan kavramını "taammüd" (yani kasıtlı bir niyetle hareket etme) ile ilişkilendirir ve bu bağlamda vicdanın insan davranışlarında niyetle doğrudan alakalı olduğuna işaret etmektedir. "Vicdan" burada bireyin yaptığı eylemleri bilinçli bir şekilde gerçekleştirme kapasitesini ifade eder ve bunun karakter eğitimi bağlamında büyük bir önemi vardır. Karakter eğitiminin temel unsurlarından biri, bireyin içsel rehberliği olarak vicdanın geliştirilmesidir. Vicdan, doğru ve yanlış arasındaki farkı belirleyebilme yeteneğiyle bireyin ahlaki davranışlarının temelini oluşturur. Ahmet Mithat'ın metinde belirttiği gibi, vicdanın temelinde "niyet" vardır; yani bireyin bilinçli ve kasıtlı olarak yaptığı her davranışın arkasında bir vicdan muhasebesi vardır. Bu durum, karakter eğitimi sürecinde çocuklara niyetin ve bilinçli karar almanın önemini öğretmenin gerekliliğini göstermektedir. Ahmet Mithat'a göre, bir eylemin arkasındaki kasıt, vicdanın bir yansımasıdır. Karakter eğitiminde çocuklara davranışlarının sorumluluğunu üstlenme, kasıtlı hareket etme ve bu hareketlerin sonuçlarını değerlendirme becerisi kazandırılmaktadır. Böylelikle, bireyler hem topluma hem de kendilerine karşı sorumluluk duyan kişiler haline gelirler. Ahmet Mithat Efendi eserinde konuyla ilgili olarak bir başka açıklaması da şöyledir: "Hüsn-i ahlak tab'-ı beşerde hiç yok değildir, ama tab'-ı beşerde hüsn-i ahlak kanunlarını bildiği halde onların ahkâmına isyan etmek istidadı galiptir. Ettikleri fenalıktan dolayı hiss-i nedamet içlerini yiyip bitirmek derecesindeki vicdan olur olmaz hüsn-i ahlak ahabında bulunamaz" (Ahmet Mithat, 2016, s. 157). Ahmet Mithat, "tab'-ı beşerde hüsn-i ahlak kanunlarını bildiği halde onların ahkâmına isyan etmek istidadı galiptir" ifadesiyle, insanların ahlaki normları bilmesine rağmen bu normlara karşı gelme eğiliminde olduklarını vurgulamıştır. Karakter eğitiminde bu gerçek, insan doğasının çatışmalı yapısını dikkate almayı gerektirir. Eğitimin amacı yalnızca ahlaki kuralları öğretmek değil, aynı zamanda bu kurallara uyma gücünü ve iradesini geliştirmektir. Ahmet Mithat'ın belirttiği "isyan etme" eğilimine karşı, çocuklara kendi içsel dürtülerini kontrol etme becerisi kazandırmak önemlidir. Metinde vicdanın ahlakla ilişkisine dikkat çekilir: "Ettikleri fenalıktan dolayı hiss-i nedamet içlerini yiyip bitirmek derecesindeki vicdan." Bu cümlede, kişinin yaptığı kötülükten duyduğu pişmanlığın, vicdanın gelişmesiyle mümkün olduğu ifade edilir. Ancak, Ahmet Mithat'a göre bu derin vicdani farkındalık "hüsn-i ahlak ahabında bulunamaz", yani her ahlak sahibi bireyde bu düzeyde bir vicdan gelişmeyebilir. Karakter eğitiminde, vicdanın geliştirilmesi büyük önem taşımaktadır. Çocuklara yalnızca doğru davranışları öğretmek değil; aynı zamanda bu davranışların içselleştirilmesini

sağlayarak, yanlış yaptıklarında pişmanlık duyabilecekleri bir vicdani muhakeme kazandırmayı hedeflenmelidir. Ahmet Mithat'ın metninde, ahlak kurallarını bilmekle bu kurallara uymak arasındaki fark açıkça görülür. Karakter eğitiminde de bu ayrım çok önemlidir. Çocuklara ahlak kurallarını öğretmek, onların bu kurallara otomatik olarak uyacakları anlamına gelmez. Ahmet Mithat'ın işaret ettiği gibi, insan doğasında bu kurallara karşı gelme potansiyeli bulunmaktadır. Bu nedenle karakter eğitimi, bireyde ahlak kurallarına sadece yüzeysel bir uyum sağlamak yerine, bu kuralları içselleştirmeyi ve yaşamlarının bir parçası haline getirmeyi amaçlamalıdır. Ahmet Mithat'ın bu ifadesi, insanın ahlaki yapısının hem güçlü hem de zayıf yönlerini ortaya koyarak, karakter eğitiminin zorluklarına ve gerekliliklerine işaret etmektedir. İnsan doğasındaki ahlaki eğilimler kadar bu eğilimlere karşı direnme potansiyeli de göz önünde bulundurularak, vicdanın geliştirilmesi, ahlak kurallarına uyum sağlama ve pişmanlık duyma yeteneği karakter eğitiminde öncelikli olmalıdır. Ahmet Mithat Efendi "*Çocuk Melekat-ı Uzviye ve Ruhîyesi*" adlı eserinde çocuklarda vicdanın gelişimi ile ilgili olarak şu ifadelerle yer vermiştir:

"Çocuğun vicdanında öyle bir ittihat ve imtizaç peyda edecektir ki artık dört beş yaşına gelmiş olan çocuk iyilikler ve kabahatler için mükâfat ve mücazat ümidini de düşünmeksizin yalnız kendi irade ve ihtiyarıyla kabahatlerden tevakkî ve iyiliklere meyledecektir (Ahmet Mithat, 2016, s. 155).

"Vicdandan maksud bu olmak lazım geldiği halde psikologların vicdanı yine bihakkın tarif edememeleri mucib-i taaccübdür. Birçok tarifler meyanında "İnbisat ve tekemmülât-ı uzviyenin bir tesir-i filî'l-alidir. Bir nev' beyaz ve berrak köpüktür ki kendi tabî-i siminiyle denizdeki dalgaların amak-ı muzlimesini tenvir eder:" diye edilen tarif binnisbe en vazıhlarından birisi olup hâlbuki vicdanın neden ibaret olduğu hakkında verdiğimiz epeyce malumattan sonra dahi bu tarifi methum-ı hakikisini bulmaktaki müşkülât meydandadır" (Ahmet Mithat, 2016, s. 110-116).

Ahmet Mithat, çocuğun vicdanının bir ittihat ve imtizaç (birleşme ve uyum) ile gelişmesi gerektiğini belirtmiştir. Burada, çocuğun ahlaki değerleri ve normları sadece dışsal bir baskı veya ödül-ceza sistemi aracılığıyla değil, kendi irade ve ihtiyarıyla (özgür iradesi ve isteğiyle) benimsemesi gerektiğine dikkat çeker. Bu durum, karakter eğitimi açısından son derece önemli bir noktadır. Çünkü ahlaki davranışların kalıcı olabilmesi, bireyin dışsal faktörlerden bağımsız olarak içsel bir motivasyonla iyiliği seçmesine bağlıdır. Eğitimde, çocuklara sadece "iyi davranırsan ödüllendirilirsin, kötü davranırsan cezalandırılırsın" yaklaşımı yerine, ahlaki değerlerin içsel bir motivasyon haline gelmesi öğretilmelidir. Vicdanın bu şekilde içselleştirilmesi, çocukların sadece toplumun beklentilerine uygun davranan bireyler olmaktan öte, kendi ahlaki pusulaları doğrultusunda hareket eden bireyler olarak yetişmeleri sağlanmalıdır.

Ahmet Mithat, çocuğun dört-beş yaşına geldiğinde, artık iyilik ve kötülük için ödül ve ceza beklentisine bağlı olmadan, yalnızca kendi iradesiyle doğru ve yanlış arasında ayrım yapabilmesi gerektiğini belirtir. Bu onun açısından karakter eğitimi için ideal bir hedefdir. Nitekim eğitimde amaç, çocuğun ahlaki normlara sadece otorite figürlerinden korktuğu ya da bir ödül beklediği için uyması değil, bu normları kendi içsel doğruları olarak kabul etmesidir. Böylece bu durum bireyin kendine karşı sorumluluk duygusu geliştirmesi ve davranışlarının sonuçlarını kendi vicdanıyla değerlendirmesi anlamına gelmektedir.

Ahmet Mithat, psikologların vicdanı tam anlamıyla tanımlayamamalarını eleştirir ve vicdanın derin ve karmaşık yapısına işaret etmektedir. Vicdanı "*denizdeki dalgaların derinliklerini aydınlatan beyaz ve berrak bir köpük*" olarak tanımlayan açıklamanın bile vicdanın ne olduğuna dair tatmin edici bir açıklama sunmadığını belirtmiştir. Bu eleştiri, karakter eğitiminin de ne kadar derin ve zorlayıcı bir süreç olduğu yorumu yapılabilir. Vicdan, sadece teorik bilgilerle anlaşılan bir olgu değil, deneyimle, içselleştirme ile ve zamanla gelişen bir ahlaki kapasitedir. Dolayısıyla karakter eğitimi, sadece bilgi vermekle sınırlı kalmamalı, bireyin bu bilgileri vicdanında içselleştirmesine olanak tanıyan bir süreç olmalıdır.

Ahmet Mithat, vicdanın insanın ahlaki gelişimi için temel olduğunu savunurken, karakter eğitiminde de vicdanın geliştirilmesi ve bireyin bu içsel rehberle doğru ve yanlış ayırt etme

becerisinin kazandırılmasına değinmiştir. Vicdanın insanı kötü davranışlardan alıkoyması ve iyi davranışlara yönlendirmesi, ahlaki eğitimde en büyük hedeflerden biridir. Bu nedenle eğitimde çocuklara, vicdani muhasebe yapma, kendi davranışlarının sonuçlarını düşünme ve bu sonuçlara göre hareket etme becerileri kazandırılmalıdır. Ahmet Mithat'ın bu açıklamalarından anlaşıldığı üzere, vicdanın karakter eğitiminde ne kadar merkezi bir rol oynadığını ve bu eğitimin ödül-ceza sistemi dışında bireyin içsel iradesiyle gerçekleştirilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Çocuklara vicdanın ne olduğu, nasıl işlemesi gerektiği ve bunun ahlaki davranışlar üzerindeki etkisi öğretilmeli; ahlakın dışsal değil içsel bir değer olarak benimsenmesi sağlanmalıdır.

Ahmet Mithat, vicdan ile ilgili olarak dikkat çekici bir başka örnek daha vermektedir:

“Bir sinek uçar çocuğun dikkatini celp eder, bir yaprak kımlıdır, uzaktan bir ses gelir, gözü önünden bir hayal geçer hep bunlar çocukların dikkatini celp ederler. Calib-i dikkat olan şeylerin kesretle birbirini teakubu hiçbir şey üzerinde çocuğun dikkatini ispat edemez ki hatta çocuk o şey üzerinde teemmül etsin, tetebbua girişsin. Onda bir maksat bulunsun, o maksadın husulüne hadim olacak bir iş yapmayı niyet eylesin de o yaptığı iş taammüdi addolunarak bunun zımnında dahi bir vicdan bulunup bulunmadığı anlaşılabilir” (Ahmet Mithat, 2016, s. 113).

Bu metindeki açıklamalar doğrultusunda Ahmet Mithat, çocukların dikkatinin sürekli dışsal uyarıcılarla meşgul olduğunu ve bu yüzden bir konuya derinlemesine odaklanamadıklarını belirtir. Karakter eğitimi açısından bu durum, çocuğun bir eylemi bilinçli olarak gerçekleştirme (*taammüdi*) yetisinin, dikkatini sürdürme becerisiyle doğrudan bağlantılı olduğunu gösterir. Çocuk, bir amaca yönelik davranış sergileyebilmek için dikkatini belirli bir süre boyunca odaklayabilmeli ve bu odaklanma sonucunda davranışlarının sonucunu anlayabilmelidir. Karakter eğitiminde dikkat geliştirme, çocuğun bir işin sonucunu ve anlamını kavrayarak, bilinçli eylemde bulunmasını sağlamaktadır. Ahmet Mithat'ın vurguladığı gibi, bir davranışın *taammüdi* (bilinçli) sayılabilmesi için çocuğun bir amaç doğrultusunda hareket etmesi ve bu amaç doğrultusunda iş yapmayı planlaması gerekir. Eğitimde, çocuklara amaç belirleme ve bu amaç doğrultusunda hareket etme becerisi kazandırılmalıdır. Karakter eğitiminde, amaca yönelik davranışlar öğretildiğinde çocuklar, yaptıkları her işin arkasında bir neden ve sonuç ilişkisi olduğunu anlamaya başlamaktadır. Bu süreç, vicdanın gelişimi için gereklidir çünkü vicdan, yalnızca bireyin davranışlarının ahlaki sonuçlarını değerlendirme yeteneğiyle ortaya çıkar. Çocukların bir işi yaparken neden yaptıklarını, yaptıkları şeyin sonucunda neler olacağını düşünmeleri, onları daha sorumlu bireyler haline getirmektedir.

Ahmet Mithat Efendi'nin "*Çocuk Melekat-ı Uzviye ve Ruhîyesi*" isimli eserinde vicdan konusu ile ilgili açıklamalar genel olarak değerlendirildiğinde, çocukların dikkatlerinin dış dünyadaki uyarıcılar tarafından sürekli dağıtıldığını ve bu yüzden bilinçli eylemde bulunma yeteneklerinin sınırlı olduğunu ifade etmiştir. Karakter eğitimi bağlamında irdelendiğinde, dikkat geliştirme, amaca yönelik davranış sergileme ve bilinçli irade oluşturma becerileri, vicdanın gelişimi için büyük bir öneme sahip olduğu söylenebilir. Şayet çocukların vicdanı geliştirilecekse eğitim sürecinde, çocuklara dışsal etkenlerden bağımsız olarak dikkatlerini odaklama, bilinçli ve amaca yönelik eylemlerde bulunma yetenekleri kazandırılarak vicdanın gelişimi desteklenmelidir. Böylece sağlam karakterli ve vicdan sahibi bireylerin yetişmesi gelecek toplum adına yararlı olabilir.

Sonuç, Tartışma ve Öneriler

Ahmet Mithat Efendi'nin "*Çocuk Melekat-ı Uzviye ve Ruhîyesi*" adlı eseri, Osmanlı döneminde çocuk eğitimi konusundaki önemli pedagojik yaklaşımlarından birini yansıtmaktadır. Bu eser, Ahmet Mithat'ın eğitim felsefesini, pedagoji anlayışını ve karakter eğitimi ile ilgili tespitlerini ortaya çıkartmak adına etkileyici bir birikime sahiptir, böylece hem dönemin eğitim anlayışını hem de günümüzdeki eğitim sistemleriyle olan ilişkisini ortaya koymak adına katkı sağlayacak nitelikte bir eser olduğu söylenebilir. Ahmet Mithat Efendi'nin pedagojik eğitim yaklaşımı, dönemin Batılı eğitim anlayışlarını da yansıtmakla birlikte kendisi eserlerinde geleneksel Osmanlı eğitim anlayışını modernleştirmeye çalışırken, Batı'dan gelen yeni eğitim yaklaşımlarını da kendi kültürel ve toplumsal bağlamına eleştirel bir şekilde uyarlamaya gayret etmiştir. Bu yaklaşım, eserinde görülen eğitim

yöntemlerinin ve pedagojik ilkelerin evrensel bir nitelik taşımasından kaynakladığı söylenebilir (Ahmet Mithat, 2016).

Ahmet Mithat Efendi'nin eğitim felsefesi, çocukların çok yönlü bir birey olarak yetiştirilmesine odaklanmakta ve sadece akademik bilgi aktarmakla kalmayıp, ahlaki, ruhsal ve bedensel gelişimi de içermektedir. Bu bütüncül yaklaşım, dönemin toplumsal ihtiyaçları ve değerleriyle uyumlu bir eğitim anlayışını temsil etmektedir. Yapılan bir araştırma sonucuna göre çocukların eğitiminde ahlaki ve ruhsal gelişimin eşit derecede önemli olduğunu, her iki yönün de bireylerin sağlıklı birer vatandaş olarak topluma dâhil olabilmesi için gerekli olduğunu göstermektedir (Hartshorne ve May, 1938; Halstead ve Taylor, 2000). Literatürdeki bu görüşler, Ahmet Mithat'ın bütüncül eğitim yaklaşımıyla örtüşmektedir. Çocukların eğitiminde bedensel ve ruhsal gelişim arasındaki dengeyi sağlamanın önemine vurgu yapan Ahmet Mithat, çağdaş pedagojik ilkelere de ışık tutan bir perspektif sunmaktadır. Lickona (1991), karakter eğitiminin çocukların gelişiminde önemli bir şekilde rol oynadığını ve bunun yalnızca akademik bir beceri olarak değil, ahlaki ve duygusal boyutuyla da ele alınması gerektiğini savunmaktadır. Ahmet Mithat'ın karakter eğitimi üzerine belirtmiş olduğu görüşlerle paralel bir bakış açısına sahip olan Lickona, çevresel ve toplumsal faktörlerin bireylerin ahlaki değerlerini şekillendirdiği görüşünü desteklediğini belirtmiştir. Ancak Rousseau, çocukları doğal halleriyle yetiştirmenin önemli olduğunu savunurken (Rousseau, 2019), Ahmet Mithat'ın çevresel faktörlere ve eğitsel etmenlere daha fazla vurgu yapması, bu iki pedagojik yaklaşım arasındaki temel farklılıklar arasında olduğu söylenebilir

Ahmet Mithat Efendi'nin pedagojik yaklaşımı, dönemin Osmanlı eğitim anlayışını modern bir bakış açısı ile harmanlayarak Batı'dan gelen yeni eğitim yaklaşımlarını eleştirel bir şekilde kültürel bağlama uyarılma çabasını yansıtmaktadır. Eserinde, çocukların doğuştan ne iyi ne de kötü özelliklerle gelmediği fikrini öne çıkararak, insan karakterinin gelişiminde çevresel, toplumsal ve eğitsel etmenlerin belirleyici rol oynadığını vurgulamaktadır. Bu bağlamda, Ahmet Mithat, karakter eğitiminin uzun bir süreç olduğunu ve ahlaki değerlerin kazandırılmasının yalnızca sözlü anlatımla değil, aynı zamanda somut davranışlarla örneklendirilmesi gerektiğini belirtmektedir. Yapılan araştırmalarda çocuklara ahlak eğitimi vermek onların sorumluluk sahibi iyi bir vatandaş olarak topluma katılımlarını desteklemenin önemli olduğu ifade edilmiştir (Altun, 2014; Doğan, 2001; Tekin, 2017). Ancak Freire'nin pedagojik yaklaşımında öğrencilerin kendi deneyimlerinden öğrenmeleri gerektiğini vurgularken (Freire, 2003), Ahmet Mithat'ın, çocukların eğitiminde toplumun ahlaki normlarına uyum sağlamasını ön planda tutması, dikkat çekici bir farklılık olarak değerlendirilebilir. Buna karşılık, başka bir araştırma sonucunda ise karakter eğitiminin daha çok bireysel bir süreç olarak ele alınması gerektiği savunulmaktadır. Bu görüşe göre, ahlaki değerlerin gelişimi toplumdan bağımsız olarak bireysel sorumlulukla sınırlı tutulmalıdır (Smith, 2018). Bu görüş Ahmet Mithat'ın karakter eğitiminin toplumsal sorumluluk bağlantılı kısmıyla benzer görüşte olmadığı görülmektedir.

Ahmet Mithat, karakter eğitimi bireylerin ahlaki gelişimlerini etkileyen ve bununla ilgili temel unsurları içeren bir süreç olarak vurgulamıştır. Ahmet Mithat, bireyin ahlaki özelliklerinin gelişiminin çevresel, toplumsal ve eğitsel faktörlerle belirlendiğini savunarak, çocukların karakterinin şekillenmesinde model olmanın önemine dikkat çekmektedir. Bu noktada, "*Çocuğa ahlak dersini kavlen vermenin hiçbir faydası yoktur*" sözü, eğitimde sadece sözlü anlatım yerine davranışsal örnekler vermenin gerekliliğini ortaya koymaktadır. Colby (2008), çocuklara ahlaki değerlerin yalnızca sözlü anlatımlarla değil, aynı zamanda davranışsal örneklerle kazandırılması gerektiği fikrini benimsemiştir. Ahmet Mithat'ın tespitiyle de örtüşen bu görüş, modern eğitim yaklaşımlarının da kabul ettiği bir anlayıştır. Bu yaklaşım, günümüz eğitim felsefesinde de yaygın olarak kabul edilen bir ilkedir. Çünkü çocuklar, öğrenme süreçlerinde gözlem yaparak ve taklit ederek bilgi edinirler. Bu nedenle modern eğitim anlayışı, onların temel ahlaki değerlere sahip bireyler olarak yetişmelerini amaçlamaktadır (Güdek, 2012). Ahmet Mithat'ın karakter eğitimine dair görüşleri, ahlaki değerlerin duygusal boyutunu ön plana çıkararak, vicdan kavramını "*taammüd*" ile ilişkilendirir. Bu bakış açısı, bireylerin eylemlerinin arkasında bilinçli bir niyet olduğuna vurgu yaparak, karakter eğitiminin içsel bir rehberlik süreciyle bağlantılı olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda, vicdanın geliştirilmesi ve bireylerin bilinçli karar alma yeteneklerinin artırılması, karakter eğitimi sürecinde kritik bir şekilde rol oynamaktadır. Ahmet Mithat efendinin karakter ve ahlak eğitimi ile ilgili

görüşleri, davranışçı öğrenme yaklaşımlarına yakın olmakla birlikte günümüzün modern eğitim yaklaşımlarını da kapsadığı söylenebilir. Söz konusu Ahmet Mithat karakter yerine daha çok ahlak eğitimi kavramını kullanmıştır. Yapılan araştırmalarda geçmişte olduğu gibi günümüzde de ahlak, karakter ve değer eğitimi kavramları zamanla birbirinin yerlerine kullanıldığı görülmüştür. Buradaki temel gaye, çocukların iyi bir insan ve iyi bir vatandaş olmalarına katkı sağlamayı hedeflemiş olmalarıdır (Berkowitz, 2014). Ahmet Mithat'ın ahlak eğitimi konusundaki görüşleri dikkat çekicidir. Muhtemelen Batılı kaynaklardan okuduğu ve yurt dışı gezilerinde gözlemlediği karakter eğitimi hakkındaki bu olumlu fikirlerden kasıtı; bireylerin çocuk eğitiminde ahlaki değerleri benimsemiş, sorumluluk sahibi bireyler olmalarını hedeflenmiştir (Aydın ve Çağın, 2022).

Sonuç olarak Ahmet Mithat Efendi'nin "*Çocuk Melekat-ı Uzviye ve Ruhîyesi*" adlı eseri, sadece Osmanlı döneminin pedagojik eğitim yaklaşımını değil; aynı zamanda modern eğitim bilimlerinin temel ilkelerini de içermektedir. Karakter eğitimi ve ahlaki değerlerin kazanılması, sadece bireysel bir gelişim değil, aynı zamanda toplumsal bir sorumluluk olarak ele alınmalıdır. Bu nedenle, Ahmet Mithat Efendi'nin eserinde yer alan ilkeler, günümüz eğitim sistemleri için de önemli bir referans noktası oluşturmaktadır. Eğitimciler ve pedagoglar, bu tarz tarihi kaynakları dikkate alarak, bireyleri toplum için yararlı, ahlaki açıdan sağlıklı bireyler olarak yetiştirme çabasını sürdürmelidir. Bu açıklamalar doğrultusunda şu öneriler yapılabilir:

Modern eğitim sistemlerinde, öğrencilerin yalnızca teorik bilgiyle değil, uygulamalı etkinliklerle ahlaki değerleri içselleştirmeleri sağlanmalıdır. Grup çalışmaları, tartışma ortamları ve drama teknikleri gibi yöntemler kullanılarak öğrencilerin ahlaki durumlarını analiz etmeleri ve çözüm üretmelerine rehberlik edilmelidir. Öğretmenler ve ebeveynler, çocuklara rol model olarak ahlaki davranışların sergilenmesinde örnek olmalıdır. Ahmet Mithat Efendi'nin vurguladığı gibi, sözlü anlatımlar yerine davranışlarla örneklendirme, çocukların ahlak gelişiminde daha etkili olabilir. Öğrenciler, ahlaki ikilemler üzerinde düşünmeye ve kendi değerlerini savunmaya teşvik edilerek, eleştirel düşünme becerilerini geliştirmelidirler. Bu yöntem, çocukların ahlaki muhakeme kapasitelerini güçlendirebilir. Öğrencilere, işbirliği, dürüstlük, adalet ve sorumluluk gibi temel değerleri, çeşitli sosyal projeler ve topluma hizmet faaliyetleri aracılığıyla kazandırılmalıdır. Ahmet Mithat Efendi'nin eğitime yönelik bakış açısı, modern pedagojik yaklaşımlarla harmanlanarak öğrencilerin anlayabileceği seviyede kitaplar tasarlanmalı ve bu eserler, değerler eğitiminde yardımcı materyaller olarak kullanılmalıdır. Öğrencilere, kendi davranışlarını değerlendirme ve içsel muhasebe yapma alışkanlıkları kazandırılmalıdır. Bu durum, onların vicdani gelişimini destekleyecek ve sorumluluk bilincini artıracaktır. Çocukların vicdan gelişimi için empatiyi teşvik eden aktiviteler düzenlenmelidir. Örneğin, öğrencilerin farklı sosyal gruplarla iletişim kurabilecekleri projeler ve etkinliklere katılması, onların empati duygusunu güçlendirebilir. Çocuklara kendi eylemlerinin sonuçlarını değerlendirmeyi öğreten rehberlik programları geliştirilmelidir. Bu programlar, çocukların bilinçli seçimler yapmalarına ve sorumluluk almalarına katkı sağlayabilir. Ayrıca eğitim süreçlerinde, çocukların yalnızca davranışlarının değil; bu davranışların arkasındaki niyetin de önemli olduğu vurgulanmalıdır. Dolayısıyla bu durum, onların daha bilinçli ve sorumlu bireyler olarak yetişmesine katkı sağlayabileceği öngörülmektedir.

Araştırma Etiği

Bu araştırma doküman temelli olduğu için etik kurul izni gerektiren çalışmalar kapsamında değildir.

Yazarların Katkı Oranı

Yazarın araştırmaya katkı oranı %100 olarak belirtilmiştir.

Çıkar Çatışması

Çalışmada çıkar çatışması oluşturabilecek herhangi bir durum söz konusu değildir.

Kaynaklar

- Ahmet Mithat Efendi. (2016). *Çocuk melekat-ı uzviyesi ve ruhiyesi*. (Haz: Gizem Akyol). Dergâh Yayınları.
- Akyüz, Y. (2021). *Türk eğitim tarihi*. Pegem Akademi Yayıncılık.
- Albayrak, L. (2010). *Ahmet Mithat Efendi'nin eserlerinde eğitim ve çağdaş eğitim yaklaşımları arasında bir karşılaştırma*. [Yayınlanmamış doktora tezi], Atatürk Üniversitesi.
- Altın, H. (2014). II. Abdülhamid devri pedagojik eserlerde eğitimcilere yapılan tavsiyeler. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 24(1), 239-253.
- Atakan, Ö. (2018). *Eğitim sosyolojisi açısından Ahmet Mithat Efendi'nin edebi eserlerinde toplum ve eğitim*. [Yayınlanmamış doktora tezi]. Ankara Üniversitesi.
- Aydın, C. ve Çağın, S. (2022). Ahmet Mithat Efendi'nin çocuk eğitimine dair görüşleri. *Dede Korkut Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, (28), 97-118.
- Banarlı, N. S. (2001). *Resimli Türk edebiyatı tarihi*, Millî Eğitim Basımevi.
- Bandura, A. (2001). Social cognitive theory: An agentic perspective. *Annual review of psychology*, 52(1), 1-26.
- Baydar, M. (1954). *Ahmet Mithat Efendi: hayatı, sanatı, eserleri*, Varlık Yayınevi.
- Berkowitz, M. W. (2014). *Karakter eğitimi bilimi*. Terc. Macid Yılmaz, *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 14(3), 285-302.
- Berkowitz, M. W., and Bier, M. C. (2004). Based character education. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 591(1), 72-85.
- Bilgen, S. (2019). Değerler eğitimi açısından Kutadgu Bilig. [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi], Hitit Üniversitesi.
- Bronfenbrenner, U. (1979). Contexts of child rearing: Problems and prospects. *American psychologist*, 34(10), 844.
- Colby, A. (2008) Fostering the moral and civic development of college students. In L. P. Nucci and D. Narvaez (Eds.), *Handbook of Moral and Character Education*. New York: Routledge, 391–413.
- Coşkun, K. (2006). *Ahmet Mithat'ın Eserlerinde dini ve toplumsal temalar*, [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi], Ankara Üniversitesi.
- Çaylı, Z. (2019). Bir Osmanlı aydını Ahmet Mithat Efendi ve bazı felsefi görüşleri. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (ÇÜİFD)*, 19(2), 884-903.
- Davis, M. (2003). What's wrong with character education?. *American Journal of Education*, 110(1), 32-57.
- Doğan, İ. (2001). Çocuk eğitiminin önemi (Ehemmiyet-i Terbiye-i Sıbyan), Mehmet Tahir Münif Paşa. *Millî Eğitim Dergisi*, 151, 65–68.

- Doğantemur, E. (2019). *Aytül Akal romanlarında karakter eğitimi*. [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Necmettin Erbakan Üniversitesi.
- Freire, P., (2003). *Ezilenlerin pedagojisi*. Çev. Hattatoğlu, D., & Özbek, E. Altın Kitaplar yayınevi.
- Güdek, M. (2012). *Modernleşme döneminde Osmanlı'da çocuk eğitimi ve literatürü*. [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Ankara Üniversitesi.
- Halstead, J. M., and Taylor, J. M. (2000). Learning and Teaching about Values: a review of recent research. *Cambridge Journal of Education*, 30(2), 169-202.
- Hartshorne, H., and May, M. S. (1938). *Moral studies in the nature of character*. New York: Macmillan.
- Johnson, R. (2006). *Better dads, stronger sons: How fathers can guide boys to become men of character*. Revell. Michigan.
- Josephson, M. (2014). *Research on Character Counts: Summary*. Josephson Institute. Retrieved from <https://charactercounts.org/research/summary.html>
- Karataş, E. (2014). Çocuk edebiyatında “karakter” kavramı. *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (33), 60-79.
- Karatay, H. (2011). Karakter eğitiminde edebi eserlerin kullanımı. *Turkish Studies*.
- Kaya, S. Z. (2016). *Ahmet Mithat Efendi'nin tercüme yaklaşımı çerçevesinde letâif-i rivâyât'taki sosyal kavramlar* [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi] Fatih Sultan Mehmet Üniversitesi.
- Kaymakcan, R., ve Meydan, H. (2012). Ahlaki karakter ve eğitimi. *Ensar Vakfı Değerler Eğitimi Merkezi*, 16-18.
- Kazdin, A. E. (1978). *History of behavior modification: Experimental foundations of contemporary research*. University Park Press.
- Kirschenbaum, H. (1995). *100 Ways to enhance values and morality in schools and youth settings*. Needham Heights, MA: Allyn & Bacon. 96-97
- Koç, O. (2009). Toplumsal değişim sürecinde Ahmet Mithat Efendi'nin eğitim anlayışı. 1. International Symposium on Sustainable Development. (s. 387-392). Sarajevo. Bosnia and Herzegovina. June 9-10.
- Kupperman, J. J. (2005). Virtues, character, and moral dispositions. In *Virtue ethics and moral education* (pp. 199-209). Routledge.
- Lickona, T. (1991). *Educating/or Character*. Bantam Books.
- Lickona, T. (1996). Eleven principles of effective character education. *Journal of moral Education*, 25(1), 93-100.
- Locke, J. (2020). *Eğitim üzerine bazı düşünceler*. Afrika Yayınları.
- Narvaez, D., Bock, T., Endicott, L., & Lies, J. (2004). Minnesota's community voices and character education project. *Journal of research in Character Education*, 2(2), 89-112.

- Özdemir, M., ve İdi Tulumcu, F. (2017). Değerler eğitiminde edebi eserlerden yararlanma: Fatma Aliye'nin muhadarat romanı örneği. *Sakarya University Journal of Education*, 7(4), 720-729.
- Öztürkcan, S. D. (2021). *Karakter ve değerler eğitimi açısından hayriyye-i nabi üzerine bir inceleme*. [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi], Dokuz Eylül Üniversitesi.
- Patton. M. Q. (2002). *Qualitative research and evaluation methods* (3rd ed.). Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
- Pavlov, I. P. (1927). *Conditional reflexes* (G. Aurap, trans.). London: Oxford University Press
- Rousseau, J.J. (2019). *Emile*. (Çev. Yaşar Avunç). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Sapsağlam, Ö. (2023). *Erken çocuklukta karakter ve değer eğitimi*. Ömeroğlu E. (Edt.), Pegem Akademi Yayıncılık.
- Saygılı, S. (2007). *Ruhen ve bedenen sağlıklı çocuk yetiştirmek*, Hayat Yayıncılık.
- Shields, D., and Bredemeier, B. (2005). Can sports build character? In D. Lapsley & F.C. Power (Eds.), *Character psychology and education* (pp. 121-139). Notre Dame, IN: University of Notre Dame Press.
- Smith, A. B. (2018). Children's rights and early childhood education. L. Miller C. Cameron & C. Dalli *The Sage Handbook of early childhood policy*, 452-466.
- Strauss, A. and Corbin, J. (1998). *Basics of qualitative research: Techniques and procedures for developing grounded theory* (2nd ed.). Sage Publications, Inc.
- Şentürk, L. (2010). *Ahmet Mithat Efendi'nin eserlerinde eğitim ve çağdaş eğitim yaklaşımları arasında bir karşılaştırma*, [Yayınlanmamış doktora tezi], Atatürk Üniversitesi <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi>.
- Şentürk, L. ve Aktaş, E. (2014). Ahmet Mithat Efendi ve çocuk eğitimi. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2(2), 58-69.
- Şimşek, S. (2018). Karakter ve değerler eğitimi dersine yönelik algılar. *Electronic Turkish Studies*, 13(27), 365-1388.
- Tekin, İ. (2017). 1876-1923 yılları arasında çocuk eğitimi konusunda yazılmış kitapların incelenmesi. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 6(3), 1589-1623.
- Uğurcan, S. (1987). Ahmet Mithat'ın hatıratı ile romanları arasındaki münasebet, *Türklük Araştırmaları Dergisi*, Marmara Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Yıldırım, A., ve Simsek, H. (2021). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Seçkin Yayıncılık.
- Yıldırım, B. ve Yılmaz, M. (2023). Türkiye'de çağdaş pedagoji ve didaktik biliminin öncülerinden Selim Sabit Efendi. *New Era International Journal of Interdisciplinary Social Researches*, 8(19), 1-9.
- Yılmaz, F. (2021). Karakter eğitimi ve karakter eğitimi programları. *Batı Anadolu Eğitim Bilimleri Dergisi*, 12(1), 234-257.

Extended Abstract

Introduction

The modernization of education was seen as a civilization project by Ottoman intellectuals, and in this context, pedagogical approaches that emphasized the physical, spiritual and moral development of individuals were developed (Albayrak, 2010). Leading intellectuals of the period, such as Ahmet Mithat Efendi, played an important role in this process, emphasizing that education in Ottoman society was not only the transfer of knowledge, but also the fundamental element of moral and character education (Akyüz, 2021). Ahmet Mithat Efendi's "çocuk melekât-ı uzviye ve ruhiyesi" written in 1873, can be said to be an important work that deals with the physical and psychological (physiology and psychology) development of the child as a whole and blends the basic elements of character education with the values of Ottoman society.

Character education is a process that aims to develop individuals within the framework of ethical values, moral principles and virtues. This process not only focuses on academic and professional success, but also seeks to reinforce individuals' social responsibilities and moral awareness. Therefore, in this development process, basic values such as honesty, justice, responsibility, respect, self-control, tolerance and empathy are expected to be taught (Kirschenbaum, 1995). The word "character", which originated in Ancient Greece, means "distinguishing mark" and is used today as a concept expressing the moral center of a person. Character has a social dimension as well as an individual dimension (Shields & Bredemeier, 2005).

It can be said that the views and thoughts of Ahmet Mithat Efendi, who is the subject of this study and who had an important intellectual personality with his works in the Ottoman period, on character education are important to explain with the understanding of modern education. In particular, to determine how he evaluates the physical and spiritual development of the child in integrity (Saygılı, 2007), what are the pedagogical approaches he developed regarding child education in the context of protecting social morality and cultural identity in the modernization process; it can be said that he has some views and thoughts that will pioneer the understanding of character development of individuals today. In the light of these explanations, the aim of the study is to determine the approach Ahmet Mithat Efendi takes to character education (morality, values, conscience) in his work "çocuk melekât-ı uzviye ve ruhiyesi" and to contribute to the modern education system in the light of these approaches. By analyzing the pedagogical teachings in the work, the study aims to offer suggestions on character, morality and value education and conscience development in today's education system.

Method

This study, which focuses on the facts and events related to character education in Ahmet Mithat Efendi's work, was conducted according to a qualitative research method. In this context, Ahmet Mithat Efendi's work titled "çocuk melekât-ı uzviye ve ruhiyesi" was analyzed by document analysis method.

The main source of data for this research is the work titled "çocuk melekât-ı uzviye ve ruhiyesi" written by Ahmet Mithat Efendi in 1899 and translated into today's Turkish by the dergâh publishing house in 2016. This book was first accessed electronically in pdf form and then its content was made ready for analysis. Therefore, the process was carried out according to the content analysis technique in order to bring the data into a systematic, coding and thematic state. During the planning stage of the research and during the document analysis, the opinions of experts in the field of character education may have been consulted to ensure the accuracy of the data and the appropriateness of the analysis.

Findings

Ahmet Mithat Efendi's educational philosophy focuses on the upbringing of children as well-rounded individuals and includes not only academic knowledge but also moral, spiritual and physical development. This holistic approach represents an understanding of education that is compatible with the social needs and values of the period. Emphasizing the importance of maintaining a balance between physical and spiritual development in the education of children, Ahmet Mithat offers a perspective that sheds light on contemporary pedagogical principles.

Ahmet Mithat Efendi's pedagogical approach reflects his effort to critically adapt new educational approaches from the West to the cultural context by blending the Ottoman understanding of education with a modern perspective. In his work, he emphasizes the idea that children are born with neither good nor bad traits and that environmental, social and educational factors play a decisive role in the development of human character. In this context, Ahmet Mithat states that character education is a long process and that the acquisition of moral values should be exemplified not only through verbal expression but also through concrete behavior.

Conclusion, Discussion and Recommendations

Ahmet Mithat Efendi's pedagogical approach reflects his effort to critically adapt new educational approaches from the West to the cultural context by blending the Ottoman understanding of education with a modern perspective. In his work, he emphasizes the idea that children are born with neither good nor bad traits and that environmental, social and educational factors play a decisive role in the development of human character. In this context, Ahmet Mithat states that character education is a long process and that the acquisition of moral values should be exemplified not only through verbal expression but also through concrete behaviors. In the studies conducted, it has been stated that it is important to provide moral education to children and to support their participation in society as a responsible and good citizen (Altun, 2014; Doğan, 2001; Tekin, 2017).

In conclusion, Ahmet Mithat Efendi's "çocuk melekat-1 uzviye ve ruhiyesi" contains not only the pedagogical educational approach of the Ottoman period, but also the basic principles of modern educational sciences. Character education and the acquisition of moral values should be considered not only as an individual development but also as a social responsibility. Therefore, the principles in Ahmet Mithat Efendi's work constitute an important reference point for today's education systems. Educators and pedagogues should continue their efforts to raise individuals as morally healthy individuals who are useful for society by taking these values into consideration.